

LUNDS
UNIVERSITET

Spår av Druider

En jämförelse av antika texter och arkeologiskt material

Linnéa Fridh

Institutionen för Arkeologi och antikens historia

Lunds Universitet

ARKK04 Kandidatuppsats i arkeologi

Handledare: Fredrik Ekengren

HT 2015

Abstract

Traces of Druids - A comparison of classical sources and archaeological material.

The purpose of the thesis is to examine the evidence for druids and their actions in classical texts and archaeological finds. Initially the materiality and description of druids in the classical sources will be analysed. It will be followed by an analysis of a selection of archaeological finds that researchers have connected to druids. Finally, the archaeological material will be discussed in order to determine which finds can be connected to druids with support of the classical texts, and in what cases the researchers have made interpretations that cannot be confirmed.

The conclusion of the thesis is that several factors can be associated with druids with the support of both archaeological material and the classical texts. The sources indicate that sacrifices, sanctuaries and religious and medicinal artefacts can be linked to druids. However, inscriptions cannot be connected to druids based on the literary evidence, and there is no support for the existence of depictions of druids. On the other hand, the archaeological material is less limited than the classical texts, which can provide a broader and more versatile image of druids and Celtic rituals.

Keywords: druids, Celts, Iron Age, religion, rituals, classical texts

Tackord

Fredrik Ekengren - Tack för alla bra idéer, boktips och vägledning och för att du såg till att jag höll mig på rätt spår under hela arbetet.

Rasmus Friberg - Tack för allt stöd och hjälp, och för att du alltid tror på mig oavsett vad det handlar om. Jag älskar dig.

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte	1
1.3. Forskningshistorik	2
1.4. Teori.....	3
1.5. Material och metod	7
1.6. Källkritik.....	7
2. Analys.....	9
2.1. Antika texter	9
2.1.1. Caesar, 100-44 f.Kr.	9
2.1.2. Cicero, 106-43 f.Kr.	12
2.1.3. Diodorus Siculus, verksam cirka 60-30 f.Kr.....	12
2.1.4. Strabon, cirka 64 f.Kr.-21 e.Kr.....	14
2.1.5. Lucanus, 39-65 e.Kr.	15
2.1.6. Plinius den äldre, cirka 23-79 e.Kr.....	16
2.1.7. Tacitus, 56-cirka 117 e.Kr.....	18
2.1.8. Resultat.....	19
2.1.8.1. Social status.....	20
2.1.8.2. Skrivkunnighet	20
2.1.8.3. Rituella platser.....	20
2.1.8.4. Offer	21
2.1.8.5. Specialiserade redskap	21
2.1.8.6. Antropomorfiska avbildningar	21
2.2. Arkeologiskt material	22
2.2.1. Social status.....	22
2.2.2. Skrivkunnighet	24
2.2.3. Rituella platser.....	24
2.2.4. Offer	26
2.2.5. Specialiserade redskap	29
2.2.6. Antropomorfiska avbildningar	30
3. Diskussion	32
4. Slutsats	36
Litteratur- och källförteckning	37
Appendix	43

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Definitionen av kelter som folkgrupp har länge varit ett diskuterat ämne (Green 1995, 3; Cunliffe 2011, 190-191), och innebörden av begreppet kelter varierar. Barry Cunliffe anser att kelter kan definieras utifrån två faktorer; språk och konststil (Cunliffe 1997, 19; 268). Denna utgångspunkt tar hänsyn till att kelter bestod av olika etniska grupper och tillåter stora lokala variationer i kulturen, men accepterar också att det fanns likheter mellan folkgrupperna i det keltiska området.

Språkliga belägg för samhörighet över ett stort område finns bevarade i de antika texterna, på mynt och ett fåtal inskrifter samt i kvarlevande eller nyligen utdöda språk i Skottland, Wales, Cornwall, Isle of Man, Irland och Bretagne. Dessa indikerar att folket i stora delar av Europa talade liknande språk före den romerska ockupationen (Green 1995, 4; Cunliffe 1997, 21-22; 268; 2011, 196-197). Den konststil som används för att identifiera kelter tros ha sitt ursprung i kontakter med Medelhavsområdet. Keltiska grupper utvecklade denna stil, varefter den spreds över stora delar av Europa (Cunliffe 1997, 19; 2011, 205-207).

Definitionen av kelter är inte det enda som har delat forskarna; druidernas roll i den keltiska världen är också ett omdebatterat ämne. Druider framställs ofta som mystiska, rituella karaktärer och associeras med religion och människooffer. Eftersom druider är en av de mest uppmärksammade delarna av den keltiska kulturen präglar synen på druider också människors syn på kelter överlag, vilket resulterar i att de ofta uppfattas som ett religiöst, gåtfullt folk. Vissa forskare är övertygade om att druider praktiserade människooffer och kopplar dem till rituell praxis (Ross 1995), medan andra förnekar att de hade en religiös roll (Chadwick 1966, viii). Ett stort antal arkeologiska material kopplas till druider och de rituella aktiviteter de utförde, vissa väl grundade och andra mer tveksamma. Det arkeologiska materialet som relaterar till druider kan dock inte studeras separat; antika skriftliga källor är det enda källmaterial där druider uttryckligen omnämns (Green 1997, 8). Detta innebär att studier av arkeologiskt material är starkt knutet till och beroende av de antika verken.

1.2. Syfte

Syftet med uppsatsen är att sammanställa och kritiskt granska de antika texter som nämner druider för att utröna vilken roll och materiell kultur som tillskrivs dem. De klassiska verken

kommer att jämföras med arkeologiska material som har kopplats till druiderna. Uppsatsen avser undersöka hur väl det skriftliga och det arkeologiska materialet korresponderar samt på vilka grunder forskare kopplar samman druiderna med arkeologiskt material.

1.3. Forskningshistorik

Under renässansen uppstod ett intresse för forntiden och i samband med detta formades bilden av kelter som ädla vildar. Druiderna började uppmärksammas under 1500-talet och 1600-talet, då de tillskrevs rollen som präster och kopplades ihop med olika megalitmonument (Cunliffe 1997, 10-11; Fitzpatrick 2007, 288). En av de första personer som kan anses ha bedrivit forskning om druiderna är John Aubrey, 1626 och 1697, vilken var den första som associerade druiderna till Stonehenge. Kopplingen baserades på åsikten att Stonehenge var ett förromerskt tempel och därför måste vara relaterad till druiderna, eftersom man saknade ett kronologiskt ramverk och såg alla förromerska lämningar som samtida (Green 1997, 140-141).

Under 1700-talet influerades synen på druiderna starkt av de klassiska texterna, vilka uppfattades som objektiva beskrivningar av förhistoriska människor, och blev mer romantiserad (Cunliffe 1997, 13; Green 1997, 140; Wells 1999, 102). William Stukeley, 1687-1765, var en av de personer som intresserade sig för druiderna under denna period. Han inspirerades av Aubreys arbete och associerade i likhet med denna druiderna till megalitmonument. Stukeleys inställning till den keltiska religionen skiljde sig dock något från hans föregångare, och han lade grunden till ett nytt synsätt på druiderna. Druidism kopplades samman med tidig kristen religion och sågs som en idealisk naturreligion som uppstått efter syndafloden (Cunliffe 1997, 11; Green 1997, 140; 142-143; Fitzpatrick 2007, 288). Enligt Andrew P. Fitzpatrick var synen på druidismen som en del av kristendomen ett resultat av den teologiska debatt som pågick under 1700-talet (Fitzpatrick 2007, 288). Stukeleys intresse för druiderna sträckte sig dock längre än så; han tog ett druidnamn och identifierade sig själv med druidism. Ett flertal personer som studerat druiderna har sedan dess följt Stukeleys exempel (Green 1997, 142-143; 148), och han skulle kunna ses som en av grundarna för den moderna druidismen.

Under 1800-talet präglades bilden av druiderna av mystik, men synen på kelter influerades också av nationalism. De antika texterna var en stor källa till nationalhjältar som användes för att symbolisera nationell identitet, i synnerhet i Frankrike under Napoleonkrigen (Cunliffe 1997, 13; Green 1997, 140; Fitzpatrick 2007, 288). Under 1800-talet ökade dock kunskaperna

om den materiella kulturen från den förromerska järnåldern, och de första föremål kopplade till den keltiska kulturen påträffades (Cunliffe 1997, 16; 20).

Upptäckten av materiell kultur från keltisk tid innebar nya möjligheter för studier av druider och den keltiska kulturen. Tidigare hade man enbart kunnat studera dem utifrån de antika texterna, men under 1800-talet och 1900-talet fick forskarna tillgång till ett helt nytt material som ständigt växte (Cunliffe 1997, 20). De klassiska texterna fungerade dock fortfarande som ett facit för studier av arkeologiskt material, och först under 1960-talet började synen på de antika verken bli mer kritisk. Från denna period började texterna studeras som subjektiva beskrivningar snarare än objektiv fakta (Wells 1999, 100-101). De antika verken är dock nära förknippade med undersökningar av arkeologiska material än idag och används av forskare för att bekräfta deras teorier. Trots att man är medveten om texternas problematik används de till viss del fortfarande som svar, även om man numera relaterar informationen till andra källmaterial.

Det arkeologiska materialet har varit avgörande för forskningen om druider, och utgrävningar av exempelvis helgedomar har ökat förståelsen för kelternas rituella praxis avsevärt. Fram till den senare delen av 1900-talet skiljde man på religion och vardag, en uppfattning som stämmer överens med den moderna världens syn på religion men inte nödvändigtvis är applicerbar på keltisk kultur (Fitzpatrick 2007, 289). Flera fynd, exempelvis Cunliffes omfattande undersökningar av fornborgen i engelska Danebury (Cunliffe 1993), indikerar att ritualer var en del av vardagslivet och inte fristående händelser. Att detta synsätt levde kvar så länge antyder att forskningen än idag påverkas av dess samtid, på samma sätt som Stukeley influerades av de teologiska debatterna under hans tid.

Synen på druidernas roll i den moderna forskningen är omdebatterad. Flera forskare (Ross 1995; Green 1997; Aldhouse Green 2001) är övertygade om att druider hade en betydande roll i den keltiska världen och deras närvaro kopplas bland annat till offer, rituella platser, avbildningar och inskrifter. Andra är mer kritiska i sitt förhållningssätt och anser inte att det finns tillräckliga belegg för att påstå att druider var framträdande rituella aktörer (Chadwick 1966; Fitzpatrick 2007).

1.4. Teori

Eftersom uppsatsens syfte är att jämföra text och materiell kultur är det viktigt att diskutera de teoretiska förutsättningarna för att studera materialitet i text. Användandet av texter inom

arkeologin kan ses på ett flertal sätt. Texter kan bland annat bidra till tolkningar av och förståelse för materiell kultur eftersom de kan uttrycka företeelser som inte kan utläsas ur föremål. De kan också begränsa forskares syn på den materiella kulturen (Andrén 1997, 13; 154). All materiell kultur nämns exempelvis inte i text, och dessutom kan föremål förmedla en annan bild än den som skapas genom skrift (Andrén 1997, 28; 34).

Vidare kan texter ses som en del av den materiella kulturen eftersom de också utgörs av föremål, vilket innebär att de, precis som andra artefakter, måste tolkas i förhållande till sin kontext (Andrén 1997, 33; 45; 152). Detta betyder att texter inte nödvändigtvis ger en mer korrekt bild av det förflutna än andra objekt och inte kan ges tolkningsföreträde över andra former av materiell kultur (Andrén 1997, 45; 154).

Det är också viktigt att ha förståelse för de antika texternas värde som etnografiska källor. De antika texterna sågs länge som objektiva beskrivningar, men numera är forskarna medvetna om att de präglades av de kulturella kontexter i vilka de skrevs. Författarna till de antika verken tillhörde en annan kultur än de kulturer som behandlas i texterna, och deras beskrivningar influerades därför av ett flertal faktorer. De klassiska författarna hade inte full förståelse för eller insikt i den keltiska kulturen och deras litterära skildringar påverkades av författarnas bakgrund, världsbild, fördomar, syfte och källmaterial. Texterna innehåller dessutom bara ett urval av information och kan inte ses som fullständiga beskrivningar av den keltiska kulturen (Wells 1999, 22-23; 2001, 14; 106-107).

De antika texterna innehåller ett stort antal stereotyper. Kelternas skildras bland annat som stora och starka och deras land beskrivs som ett vilt och ociviliserat område. Därigenom framställs det keltiska folket som enklare än människorna i den klassiska världen (Wells 1999, 101; 103). Informationen i de antika texterna måste separeras från de stereotyper som används, eftersom dessa representerar fördomar mot ett främmande folk snarare än faktiska beskrivningar av kelter (Wells 1999, 99-100). Detta är en aspekt som påverkar bearbetningen av de antika texterna i kapitel 2.1.

Författarna under antiken skrev för en grekisk eller romersk läsekrets och var tvungna att utforma sina texter så att de var förståeliga även för de som inte själva upplevt fenomenen i texterna. Etnografiska författare under antiken använde därför termer bekanta i den klassiska världen för att kommunicera med sina läsare (Lund 1993, 28; 31). De romerska författarna applicerar flera romerska koncept och begrepp på icke-romerska folk; *virtus* tillskrivs exempelvis gallerna av Caesar och germanerna av Tacitus (Gruen 2011, 150-151; 172; 174). I

Caesars beskrivning av de galliska gudarna ger han dem romerska gudanamn och placerar dem därmed i den romerska pantheon. Detta tillvägagångssätt är känt som *interpretatio romana*, vilket innebär en artificiell koppling mellan romerska och lokala gudar som inte nödvändigtvis är likvärdiga (Gruen 2011, 158; 174).

Författarnas syfte påverkar deras texter markant, och därigenom också den information man kan utläsa om druiderna. Caesars *Commentarii De Bello Gallico* anses ha skrivits för att främja Caesars politiska karriär genom att vinna stöd hos befolkningen och senatorerna i Rom (Wells 1999, 75). Ett flertal stridigheter mellan kelter och romare hade ägt rum tidigare, bland annat under plundringen av Rom på 300-talet f.Kr. (Gruen 2011, 142). Genom att frambringa rädsla för en ny attack mot staden kunde Caesar framställa sina militära handlingar som ett försvar mot en hotande fiende och därmed vinna romarnas stöd (Wells 1999, 75; 105).

Etnografiska författare använde ofta etnocentriska beskrivningar i sina texter och kontrasterade främmande kulturer mot sin egen (Lund 1993, 37). Flera författare, exempelvis Diodorus Siculus och Strabon, valde att i huvudsak fokusera på fenomen som ansågs vara konstiga och avvikande för att därigenom väcka intresse hos sina läsare (Wells 1999, 101; Gruen 2011, 141). Man underströk dock även likheter mellan främmande folk och sitt eget, sannolikt för att läsarna fortfarande skulle ha möjlighet att förstå och relatera till innehållet. Flera författare lyfte också fram ett flertal positiva egenskaper hos kelterna (Gruen 2011, 142-143; 145).

Beskrivningar av andra folkgrupper bidrog till att skapa en bild av den romerska och grekiska kulturen. Genom att ställa det egna samhället i kontrast till andra kulturer skapades en kollektiv självbild som inte kunde ha uppkommit utan kännedom om andra folk (Gruen 2011, 1). Texterna kan dock inte anses vara heltäckande beskrivningar av andra kulturer; romarna kom främst i kontakt med kelter i militära sammanhang och flera författare besökte inte de platser om vilka de skrev (Wells 1999, 100; 2001, 106).

Beskrivningar av andra folk kan också syfta till att kritisera den egna kulturen, vilket är ett tillvägagångssätt som används av både Caesar och Tacitus. Tacitus verk *Germania* kan delvis ses som en reflektion över det romerska samhället. I texten tillskriver författaren germanerna egenskaper som han anser att romarna borde ha, och germanernas traditioner och karaktärsdrag används för att kritisera romersk politik (Gruen 2011, 160; 162-163). Både Caesar och Tacitus menar att andra folk försämrades av kontakten med Rom, men framställer det inte som enbart romarnas fel (Gruen 2011, 149-150; 171).

Vilka delar av de antika texterna som består av korrekt information och vad som är präglad av författarna är svårt att avgöra. Det innebär dock inte att texterna är oanvändbara; viss information återfinns bara i litterära källor vilket ger dem en värdefull roll (Green 1997, 8). Texterna måste granskas och analyseras kritiskt för att undvika att applicera romerska fördomar och idéer på det arkeologiska materialet, men så länge man är medveten om problematiken kan texterna bidra med viktig information till studier av arkeologiskt material (Wells 1999, 22; 2001, 15).

Ett kritiskt förhållningssätt till de antika texterna är essentiellt, men det är också viktigt att uppmärksamma problematiken med studier av religion och ritualer inom arkeologin. Fram till 1980-talet fanns ett relativt litet intresse för religion inom arkeologin, men därefter började religion och ritualer att uppmärksammas i allt större utsträckning (Jennbert 2000, 127-129). Denna utveckling kan anses ha skapat en särskild religionsarkeologi (Insoll 2011, 1; Verhoeven 2011, 115).

Tolkningar av religion och ritualer inom religionsarkeologin har hämtats från eller inspirerats av bland annat sociologi, antropologi och religionshistoria (Jennbert 2000, 129; Insoll 2011, 1-2). Ämnesöverskridande samarbeten är givetvis viktiga, men kräver också större anpassning och analyser av materialet än vad som ofta utförs. Synen på religion och ritualer inom andra discipliner behandlas ibland som fakta och anses vara applicerbar på kulturer från olika områden och tidpunkter i historien, trots att dessa kan vara avsevärt olika (Insoll 2011, 1-2). Dessutom kopplas ritualer frekvent till företeelser och artefakter som forskare inte förstår eller som inte har en praktisk funktion (Insoll 2004, 11). Sådana tolkningar saknar ofta tydliga belägg och grundar sig snarare på arkeologernas oförmåga att förstå förhistorien än på faktiska bevis för rituell praxis.

Begreppet religion kan också vara ett resultat av influenser från västvärldens världsbild. Religiösa föreställningar präglas ofta av arkeologernas syn på religion, men den moderna uppfattningen är inte nödvändigtvis applicerbar på förhistorien. De aktiviteter och företeelser som forskare kopplar till religion kan istället ha setts som en del av vardagslivet (Jennbert 2000, 139; Insoll 2004, 14), vilket gör det problematiskt att studera religion och rituell praxis separerat från övrigt arkeologiskt material.

1.5. Material och metod

Materialet i uppsatsen utgörs av antika texter samt arkeologiskt material som i forskningen har kopplats till druider. Studien fokuserar på druidisk aktivitet i Gallien, Britannien och angränsande områden före den romerska erövringen. De antika texterna är skrivna av grekiska och romerska författare, och de paragrafer som nämner druider och aktiviteter kopplade till dessa har valts ut för arbetet. Det finns också litterära källor som omnämner druider i form av walesiska och iriska myter. Myterna nedtecknades dock först under medeltiden (Green 1997, 8) och har därför inte använts i studien, eftersom syftet är att undersöka material som uppkommit under den tid då druiderna var verksamma.

Metoden som används i uppsatsen är komparativ och syftar till att kritiskt granska de valda källmaterialen. Inledningsvis analyseras de antika texterna för att avgöra hur druiderna karakteriseras vad gäller funktion, roll och status samt vilken materiell kultur som associeras med dem, för att därigenom lägga grunden för ett resonemang om druiders möjliga materiella uttryck. Därefter kommer uppsatsen redogöra för ett antal arkeologiska material som andra forskare har kopplat samman med druider. Slutligen kommer källmaterialen jämföras för att undersöka hur arkeologiskt material kan kopplas till de antika källorna och på vilka grunder det har gjorts tidigare.

1.6. Källkritik

Resultatet av studien kan ha påverkats av flera faktorer i olika grad. De antika texter som används i uppsatsen är översatta av andra, och inga studier av originaltexterna har gjorts på grund av bristande kunskaper i latin och grekiska. Det arkeologiska materialet som används har inte undersökts fysiskt utan bygger på andras utgrävningar, bearbetningar och tolkningar. Användandet av andrahandskällor kan ha påverkat resultatet.

De antika texterna är subjektiva redogörelser för druider och den keltiska religionen. Författarna tillhörde inte den keltiska kulturen och deras beskrivningar kan ha färgats av ett flertal faktorer, vilka diskuteras närmare i kapitel 1.4. Texternas framställning av druider kan skilja sig från verkligheten, vilket kan ha påverkat resultatet. Flera texter skrevs dessutom efter den romerska erövringen trots att de behandlar den keltiska snarare än den romersk-keltiska kulturen.

Stora delar av den materiella kultur som associeras med druider är inte bevarad. Ett flertal miljöer och föremål som kopplas till rituellt praxis består av organiskt material som sällan

bevaras under en längre period. En avsevärd mängd icke-organiskt material är sannolikt också förlorat, då många föremål och rituella strukturer troligtvis har förstörts eller förändrats under omkring 2000 år. Eftersom delar av den materiella kulturen inte är bevarad kan det påverka resultatet. Dessutom har inte all materiell kultur som har relaterats till druider undersökts på grund av tidsbrist. Studien använder ett urval av arkeologiska material som får representera en generell bild av den materiella kultur som har kopplats till druider. Det materiella urvalet kan ha haft stor inverkan, och det är möjligt att resultatet varit annorlunda om en fullständig undersökning av all materiell kultur hade genomförts.

2. Analys

2.1. Antika texter

De antika texterna som valts ut för arbetet är skrivna av romerska och grekiska författare under ett tidsspann av drygt 160 år. Sammanlagt behandlas sju verk daterade från 50-talet f.Kr. till 110-talet e.Kr. Alla texter refererar uttryckligen till druiderna och är samtida med dessa, vilket är anledningen till att de valts ut för analys.

2.1.1. Caesar, 100-44 f.Kr.

Gaius Julius Caesar var en romersk politiker och militär som levde mellan 100 f.Kr. och 44 f.Kr. Under sin karriär var Caesar bland annat konsul och diktator i Rom vid flera tillfällen, och under 58-51 f.Kr. slutförde han den romerska erövringen av Gallien. Två år senare invaderade han Rom, vilket ledde fram till det första inbördeskriget, och han mördades den 15 mars 44 f.Kr. som en följd av de politiska konflikter som kriget förde med sig (Badian 2003, 780; 782; Cary & Drinkwater 2003, 623).

Under sin livstid skrev Caesar bland annat *Commentarii De Bello Gallico* (*The Gallic War*), vilken behandlar hans kampanj i Gallien. Caesar tros ha skrivit de sju första delarna av boken under den tid som stridigheterna ägde rum; den åttonde delen skrevs av hans officerare Aulus Hirtius efter Caesars död (Edwards 1917, xv-xvi; Chilver 2003, 712).

Eftersom Caesar tillbringade flera år i Gallien kom han i kontakt med olika keltiska stammar och det är sannolikt att han själv observerade en del av de fenomen som behandlas i *Commentarii De Bello Gallico*. Texterna kan därför vara baserade på förstahandsinformation, även om det är möjligt att han också utgick från andra källor. Caesar kan därmed anses vara mer trovärdig än flera andra antika författare som inte själva besökt platsen de skrev om eller som nedtecknade sina berättelser många år efter att händelsen ägde rum. Det är dock viktigt att notera att Caesars beskrivningar inte är en objektiv återgivning av fakta. Caesars inställning till och skildringar av gallerna präglas av romerska fördomar mot en främmande kultur och av hans politiska motiv (Cary & Drinkwater 2003, 623). Även om Caesar kan upplevas som mer trovärdig än många andra måste hans texter fortfarande granskas kritiskt för att kunna skilja keltiska traditioner från den romerska uppfattningen av dessa.

Caesar beskriver de galliska samhällena som hierarkiska och kopplar druider till samhällets översta skikt. Vidare berättar han att druiderna hade en intern rangordning och leddes av den druid med högst anseende.

Throughout Gaul there are two classes of persons of definite account and dignity. As for the common folk, they are treated almost as slaves, venturing naught of themselves, never taken into counsel. The more part of them, oppressed as they are either by debt, or by the heavy weight of tribute, or by the wrongdoing of the more powerful men, commit themselves in slavery to the nobles, who have, in fact, the same rights over them as masters over slaves. Of the two classes above mentioned one consists of Druids, the other of knights (Caes. *B Gall.* 6.13.).

Of all these Druids one is chief, who has the highest authority among them. At his death, either any other that is preeminent in position succeeds, or, if there be several of equal standing, they strive for the primacy by the vote of the Druids, or sometimes even with armed force (Caes. *B Gall.* 6.13.).

Trots sin höga sociala ställning kopplas druider inte samman med militär makt; Caesar berättar istället att de sällan var involverade i krig.

The Druids usually hold aloof from war, and do not pay war-taxes with the rest; they are excused from military service and exempt from all liabilities (Caes. *B Gall.* 6.14.).

Druiderna framställs däremot som ansvariga för religiös praxis och det galliska rättssystemet. De kontrollerade offer och ritualer, och deras närvaro krävdes vid kontakt med gudarna.

The former are concerned with divine worship, the due performance of sacrifices, public and private, and the interpretation of ritual questions: a great number of young men gather about them for the sake of instruction and hold them in great honour. In fact, it is they who decide in almost all disputes, public and private; and if any crime has been committed, or murder done, or there is any dispute about succession or boundaries, they also decide it, determining rewards and penalties: if any person or people does not abide by their decision, they ban such from sacrifice, which is their heaviest penalty. Those that are so banned are reckoned as impious and criminal; all men move out of their path and shun their approach and conversation, for fear they may get some harm from their contact, and no justice is done if they seek it, no distinction falls to their share (Caes. *B Gall.* 6.13.).

Caesar beskriver druider som lärda män och tillskriver dem kunskap om universum, jorden, naturen och gudavärlden. Han nämner också att de trodde på själavandring.

Besides this, they have many discussions as touching the stars and their movement, the size of the universe and of the earth, the order of nature, the strength and the powers of the immortal gods, and hand down their lore to the young men (Caes. *B Gall.* 6.14.).

The cardinal doctrine which they seek to teach is that souls do not die, but after death pass from one to another; and this belief, as the fear of death is thereby cast aside, they hold to be the greatest incentive to valour (Caes. *B Gall.* 6.14.).

Vidare berättar han att druiderna hade en samlingsplats där de träffades årligen.

These Druids, at a certain time of the year, meet within the borders of the Carnutes, whose territory is reckoned as the centre of all Gaul, and sit in conclave in a consecrated spot. Thither assemble from every side all that have disputes, and they obey the decisions and judgments of the Druids (Caes. *B Gall.* 6.13.).

Enligt Caesar skrev druider aldrig ner religiös kunskap. De behärskade dock skrivkonsten och använde grekiska bokstäver för att nedteckna annan information.

Report says that in the schools of the Druids they learn by heart a great number of verses, and therefore some persons remain twenty years under training. And they do not think it proper to commit these utterances to writing, although in almost all other matters, and in their public and private accounts, they make use of Greek letters. I believe that they have adopted the practice for two reasons—that they do not wish the rule to become common property, nor those who learn the rule to rely on writing and so neglect the cultivation of the memory; and, in fact, it does usually happen that the assistance of writing tends to relax the diligence of the student and the action of the memory (Caes. *B Gall.* 6.14.).

Druidernas ritualer kopplas samman med människooffer. Caesar redogör för hur dessa offer kunde utföras genom att bränna djur och människor i en stor träkonstruktion.

The whole nation of the Gauls is greatly devoted to ritual observances, and for that reason those who are smitten with the more grievous maladies and who are engaged in the perils of battle either sacrifice human victims or vow so to do, employing the Druids as ministers for such sacrifices. They believe, in effect, that, unless for a man's life a man's life be paid, the majesty of the immortal gods may not be appeased; and in public, as in private, life they observe an ordinance of sacrifices of the same kind (Caes. *B Gall.* 6.14.).

Others use figures of immense size, whose limbs, woven out of twigs, they fill with living men and set on fire, and the men perish in a sheet of flame. They believe that the execution of those who have been caught in the act of theft or robbery or some crime is more pleasing to the immortal gods; but when the supply of such fails they resort to the execution even of the innocent (Caes. *B Gall.* 6.16.).

Offer utfördes också efter en militär seger. Krigsbytet, i form av föremål och levande varelser, offerades till gudarna.

After a victory they sacrifice such living things as they have taken, and all the other effects they gather into one place. In many states heaps of such objects are to be seen piled up in hallowed spots, and it

has not often happened that a man, in defiance of religious scruple, has dared to conceal such spoils in his house or to remove them from their place, and the most grievous punishment, with torture, is ordained for such an offence (Caes. *B Gall.* 6.17.).

Han beskriver de galliska gudarna, men kopplar dem till romerska motsvarigheter. Vidare berättar han att gallerna hade ett flertal gudabilder som han hävdar föreställde Mercurius.

Among the gods, they most worship Mercury. There are numerous images of him; they declare him the inventor of all arts, the guide for every road and journey, and they deem him to have the greatest influence for all money-making and traffic. After him they set Apollo, Mars, Jupiter, and Minerva. Of these deities they have almost the same idea as all other nations: Apollo drives away diseases, Minerva supplies the first principles of arts and crafts, Jupiter holds the empire of heaven, Mars controls wars. To Mars, when they have determined on a decisive battle, they dedicate as a rule whatever spoil they may take (Caes. *B Gall.* 6.17.).

2.1.2. Cicero, 106-43 f.Kr.

Marcus Tullius Cicero var en romersk talare, författare, advokat och politiker som levde mellan 106 f.Kr. och 43 f.Kr. Under sin karriär var Cicero bland annat konsul i Rom och publicerade ett flertal litterära verk. Han mördades under de konflikter som uppstod efter mordet på Caesar (Balsdon & Griffin 2003, 1558-1559).

De Divinatione (Divination) publicerades kort efter Ciceros död (Obbink & Simon 2003, 1563). I verket redogör Cicero för sina personliga kontakter med en druid vid namn Divitiacus. Denne tillskrivs kunskaper om naturen och påstås ha praktiserat spådomskonst.

Nor is the practice of divination disregarded even among uncivilized tribes, if indeed there are Druids in Gaul—and there are, for I knew one of them myself, Divitiacus, the Aeduan, your guest and eulogist. He claimed to have that knowledge of nature which the Greeks call ‘physiologia,’ and he used to make predictions, sometimes by means of augury and sometimes by means of conjecture (Cic. *Div.* 1.90.).

Divitiacus nämns även av Caesar i *Commentarii De Bello Gallico* (Caes. *B Gall.* 1.16.20.; 1.31-32.; 2.5-15.; Drinkwater 2003, 489). Caesar beskriver honom dock enbart som en ledare och indikerar inte att han var en druid.

2.1.3. Diodorus Siculus, verksam cirka 60-30 f.Kr.

Diodorus Siculus var en grekisk författare från Agyrium på Sicilien. Under sin livstid skrev Diodorus Siculus *Bibliotheca Historica (The Library of History)* som ursprungligen omfattade 40 böcker. Verket är en historisk redogörelse som sträcker sig från mytologisk tid till 60 f.Kr. och behandlar bland annat geografi, etnografi och paradoxografi. Diodorus Siculus nämner att

han arbetade med verket i trettio år och tros ha färdigställt det omkring 30 f.Kr. 15 delar är bevarade och enstaka fragment finns kvar från de övriga (Diod. Sic. 1.4.1.; Sacks 2003, 472).

Diodorus Siculus påstår att han besökt många delar av Europa och Asien för att själv observera de platser han skrivit om (Diod. Sic. 1.4.1.). Det finns dock inga bevis på att han reste till några andra områden än Egypten och Rom, och hans beskrivningar av olika platser indikerar snarare att han aldrig besökte dem. *Bibliotheca Historica* är istället baserad på äldre texter, bland annat Eforos, Polybios och Poseidonius. Det är dock möjligt att Diodorus Siculus avsåg att göra en sammanställning av historiska texter, vilket också titeln på verket indikerar. Verket anses innehålla en del felaktigheter (Oldfather 1939, xiii; xvii; Sacks 2003, 472-473), vilket gör att den information som presenteras i texterna måste granskas kritiskt.

I likhet med Caesar tillskriver Diodorus Siculus druiderna en hög social status och kopplar dem till religiös praxis (Diod. Sic. 5.31.3.). Vidare illustrerar han hur stor respekt den övriga befolkningen hade för druiderna.

Nor is it only in the exigencies of peace, but in their wars as well, that they obey, before all others, these men and their chanting poets, and such obedience is observed not only by their friends but also by their enemies; many times, for instance, when two armies approach each other in battle with swords drawn and spears thrust forward, these men step forth between them and cause them to cease, as though having cast a spell over certain kinds of wild beasts. In this way, even among the wildest barbarians, does passion give place before wisdom, and Ares stands in awe of the Muses (Diod. Sic. 5.31.5.).

Druiderna kopplas samman med människooffer och var de enda som ansågs ha förmågan att kommunicera med gudarna (Diod. Sic. 5.31.5.). De beskrivs dock inte som utövare av de praktiska delarna av ett offer; den rollen tillskriver Diodorus Siculus istället siarna. Siarna kopplas även till teckentydning, vilket kunde utföras bland annat genom att döda människor på särskilda sätt. Miranda Aldhouse Green redogör för möjligheten att de praktiska delarna av en ritual utfördes av personer med lägre status än druiderna (Aldhouse Green 2001, 181), och denna roll kan ha fyllts av siare.

The Gauls likewise make use of diviners, accounting them worthy of high approbation, and these men foretell the future by means of the flight or cries of birds and of the slaughter of sacred animals, and they have all the multitude subservient to them. They also observe a custom which is especially astonishing and incredible, in case they are taking thought with respect to matters of great concern; for in such cases they devote to death a human being and plunge a dagger into him in the region above the diaphragm, and when the stricken victim has fallen they read the future from the manner of his fall and from the twitching of his limbs, as well as from the gushing of the blood, having learned to place confidence in an ancient and long-continued practice of observing such matters (Diod. Sic. 5.31.3-5.).

And in pursuance of their savage ways they manifest an outlandish impiety also with respect to their sacrifices; for their criminals they keep prisoner for five years and then impale in honour of the gods, dedicating them together with many other offerings of first-fruits and constructing pyres of great size. Captives also are used by them as victims for their sacrifices in honour of the gods. Certain of them likewise slay, together with the human beings, such animals as are taken in war, or burn them or do away with them in some other vengeful fashion (Diod. Sic. 5.32.6.).

Diodorus Siculus nämner, i likhet med Caesar, att kelterna trodde på själavandring. Han kopplar inte fenomenet till druider, men eftersom han associerar druider till religion kan denna passage indirekt anses relatera till druider.

And it is their custom, even during the course of the meal, to seize upon any trivial matter as an occasion for keen disputation and then to challenge one another to single combat, without any regard for their lives; for the belief of Pythagoras prevails among them, that the souls of men are immortal and that after a prescribed number of years they commence upon a new life, the soul entering into another body (Diod. Sic. 5.28.5-6.).

2.1.4. Strabon, cirka 64 f.Kr.-21 e.Kr.

Strabon var en grekisk författare som föddes cirka 64 f.Kr. i Amaseia i Pontos, ett område i de norra delarna av Mindre Asien. Han studerade filosofi och grammatik, bland annat i Rom, och tros ha varit romersk medborgare. Det är oklart när Strabon avled, men det uppskattas vara efter 21 e.Kr. (Broughton & Mitchell 2003, 1220; Purcell 2003a, 1447).

Strabon reste mycket under sin livstid men hans texter är till stor del baserade på tidigare material. *Geographica* (*Geography*), vilken består av 17 böcker, är därför en viktig källa till förlorade antika texter (Purcell 2003a, 1447).

Strabon berättar att druiderna hade en respekterad ställning i samhället. Liksom Diodorus Siculus nämner han förekomsten av siare, vilka han kopplar till spådomskonst (Strabon 4.4.4.). Druiderna associeras till rättssystemet (Strabon 4.4.4.) och religiösa ritualer, vilket överensstämmer med Caesars beskrivning. Strabon kopplar ritualerna till människooffer och redogör för metoder med vilka dessa offer dödades. Beskrivningen tar bland annat upp de stora brännoffer som diskuterades av Caesar, men nämner också pilbågar och förekomsten av keltiska tempel.

But the Romans put a stop to these customs, as well as to all those connected with the sacrifices and divinations that are opposed to our usages. They used to strike a human being, whom they had devoted to death, in the back with a sabre, and then divine from his death-struggle. But they would not sacrifice without the Druids. We are told of still other kinds of human sacrifices; for example, they would shoot

victims to death with arrows, or impale them in the temples, or, having devised a colossus of straw and wood, throw into the colossus cattle and wild animals of all sorts and human beings, and then make a burnt-offering of the whole thing (Strabon 4.4.5.).

Vidare tillskriver han druiderna kunskaper om natur- och moralfilosofi. De trodde också att själen var odödlig (Strabon 4.4.4.).

2.1.5. Lucanus, 39-65 e.Kr.

Marcus Annaeus Lucanus var en romersk poet från Corduba, Spanien, som levde mellan 39 e.Kr. och 65 e.Kr. Lucanus var son till Annaeus Mela och sonson till Seneca den äldre. Han växte upp i Rom, utbildades i retorik och tros ha studerat stoisk filosofi. Under en period studerade Lucanus i Athen och under den senare delen av hans liv var han en av de personer som stod närmast kejsar Nero. Någon gång efter 60 e.Kr. uppstod dock konflikter mellan dem, och 65 e.Kr. anslöt sig Lucanus till C. Calpurnius Pisos konspiration mot kejsaren. När denne uppdagades tvingades poeten begå självmord (Anderson & Hardie 2003, 94; Barker & Griffin 2003, 95).

Lucanus skrev flera litterära verk, men utöver *Bellum Civile* (*The Civil War*) är de endast bevarade i fragment. *Bellum Civile*, vilken också är känd under namnet *Pharsalia*, publicerades 62 eller 63 e.Kr. och behandlar inbördeskriget mellan Caesar och Pompejus. Verket är bland annat baserat på Caesars *Commentarii De Bello Civili* (*The Civil War*) och förlorade texter av Livius. Lucanus ansträngde sig dock inte för att återge historien sanningsenligt utan förändrade händelser för de bättre skulle passa hans syfte (Anderson & Hardie 2003, 94). Detta innebär att informationen i Lucanus texter inte är pålitlig utan bör kontrolleras mot andra källor.

Lucanus framställer druider som utövare av barbariska riter och konstiga ceremonier. Till skillnad från andra författare kopplar han dem inte bara till religiös makt utan beskriver dem också som beväpnade krigare. Lucanus har ett skeptiskt, aningen nedvärderande synsätt vilket illustreras bland annat då han redogör för hur druiderna är de enda som har - eller saknar - kunskap om gudar (Luc. 1.450-454.).

Druider kopplas till isolerade, naturliga platser som lundar och djupa skogar (Luc. 1.450-454.). En av dessa lundar skildras utförligt i verket. Lucanus redogör bland annat för platsens utseende och de träarter som utgjorde lunden (Luc. 3.440-443.). Han nämner också förekomsten av altare, människoblod och gudabilder av trä.

A grove there was, untouched by men's hands from ancient times, whose interlacing boughs enclosed a space of darkness and cold shade, and banished the sunlight far above. No rural Pan dwelt there, no Silvanus, ruler of the woods, no Nymphs; but gods were worshipped there with savage rites, the altars were heaped with hideous offerings, and every tree was sprinkled with human gore. On those boughs—if antiquity, reverential of the gods, deserves any credit—birds feared to perch; in those coverts wild beasts would not lie down; no wind ever bore down upon that wood, nor thunderbolt hurled from black clouds; the trees, even when they spread their leaves to no breeze, rustled of themselves. Water, also, fell there in abundance from dark springs. The images of the gods, grim and rude, were uncouth blocks formed of felled tree-trunks. Their mere antiquity and the ghastly hue of their rotten timber struck terror; men feel less awe of deities worshipped under familiar forms; so much does it increase their sense of fear, not to know the gods whom they dread. Legend also told that often the subterranean hollows quaked and bellowed, that yew-trees fell down and rose again, that the glare of conflagration came from trees that were not on fire, and that serpents twined and glided round the stems. The people never resorted thither to worship at close quarters, but left the place to the gods. For, when the sun is in mid-heaven or dark night fills the sky, the priest himself dreads their approach and fears to surprise the lord of the grove (Luc. 3.399-425.).

Lucanus nämner flera keltiska gudar, och till skillnad från Caesar kopplar han dem inte till den romerska gudavärlden. Beskrivningen av gudarna, och av hela den keltiska religionen, tydliggör att Lucanus uppfattar den som barbarisk och brutal.

[...] and those who propitiate with horrid victims ruthless Teutates, and Esus whose savage shrine makes men shudder, and Taranis, whose altar is no more benign than that of Scythian Diana (Luc. 1.444-446.).

Vidare berättar han att druiderna trodde på själavandring, vilket gjorde att kelterna inte fruktade döden.

[...] they teach that the soul does not descend to the silent land of Erebus and the sunless realm of Dis below, but that the same breath still governs the limbs in a different scene. If their tale be true, death is but a point in the midst of continuous life. Truly the nations on whom the Pole star looks down are happily deceived; for they are free from that king of terrors, the fear of death. This gives the warrior his eagerness to rush upon the steel, his courage to face death, and his conviction that it is cowardly to be careful of a life that will come back to him again.) (Luc. 1.454-462.).

2.1.6. Plinius den äldre, cirka 23-79 e.Kr.

Gaius Plinius Secundus, vanligtvis refererad till som Plinius den äldre, var en romersk författare, politiker och militär från Novum Comum i Cisalpinska Gallien. Han levde mellan 23 eller 24 e.Kr. och 79 e.Kr. Plinius den äldre var farbror till Plinius den yngre och dog i Stabiae i samband med Vesuvius utbrott (Purcell 2003b, 1197).

Under sin livstid skrev han ett flertal litterära verk, bland annat *Naturalis Historia* (*The Natural History*) som slutfördes 77 e.Kr. Verket består av 37 delar och är en encyklopedi över all samtida kunskap. Den är baserad på ett flertal tidigare texter och behandlar djur, växter, mineraler och människor (Rackham 1938, viii; Purcell 2003b, 1197).

Plinius beskriver druider som magiker (Plin. *HN*. 16.95.) och framställer dem som utövare av monstruösa riter. I likhet med flera tidigare författare kopplar han dem till offer av djur (Plin. *HN*. 16.95.) och människor, men påstår också att de praktiserade kannibalism.

For the principate of Tiberius Caesar did away with their Druids and this tribe of seers and medicine men. [---] It is beyond calculation how great is the debt owed to the Romans, who swept away the monstrous rites, in which to kill a man was the highest religious duty and for him to be eaten a passport to health (Plin. *HN*. 30.4.).

Plinius tillskriver druiderna kunskap om naturen, läkekonst och tideräkning och redogör för hur de använde växter i ritualer och som medicin. Vidare associerar han olika föremål till utövandet av detta, exempelvis vita mantlar, gyllene skäror och ormägg.

The Druids—that is what they call their magicians—hold nothing more sacred than mistletoe and a tree on which it is growing, provided it is Valonia oak. Groves of Valonias are chosen even for their own sake, and the magicians perform no rites without using the foliage of those trees, so that it may be supposed that it is from this custom that they get their name of Druids, from the Greek word meaning ‘oak’; but, further, anything growing on oak-trees they think to have been sent down from heaven, and to be a sign that the particular tree has been chosen by God himself. Mistletoe is, however, rather seldom found on Valonia oak, and when it is discovered it is gathered with great ceremony, and particularly on the sixth day of the moon (which for these tribes constitutes the beginning of the months and the years), and after every thirty years of a new generation, because it is then rising in strength and not one half of its full size. Flailing the moon in a native word that means ‘healing all things,’ they prepare a ritual sacrifice and banquet beneath a tree and bring up two white bulls, whose horns are bound for the first time on this occasion. A priest arrayed in white vestments climbs the tree and with a golden sickle cuts down the mistletoe, which is caught in a white cloak. Then finally they kill the victims, praying to God to render his gift propitious to those on whom he has bestowed it. They believe that mistletoe given in drink will impart fertility to any animal that is barren, and that it is an antidote for all poisons. So powerful is the superstition in regard to trifling matters that frequently prevails among the races of mankind (Plin. *HN*. 16.95.).

Like this sabine herb is the plant called selago. It is gathered without iron with the right hand, thrust under the tunic through the left arm-hole, as though the gatherer were thieving. He should be clad in white, and have bare feet washed clean; before gathering he should make a sacrificial offering of bread and wine. The plant is carried in a new napkin. The Druids of Gaul have recorded that it should be kept

on the person to ward off all fatalities, and that the smoke of it is good for all diseases of the eyes (Plin. *HN*. 24.62.).

The same authorities have called samolus (brook-weed) a plant growing in moist regions, which (they say) is to be gathered with the left hand by fasting persons to keep off the diseases of swine and oxen. As one gathers it one must not look at it, nor place the plant anywhere except in the trough, where it should be crushed for the animals to drink (Plin. *HN*. 24.63.).

There is, moreover, a kind of egg which is very famous in the Gauls, but not mentioned by the Greeks. Snakes intertwined in great numbers in a studied embrace make these round objects with the saliva from their jaws and the foam from their bodies. It is called a "wind egg." The Druids say that it is tossed aloft by the snakes' hisses, and that it ought to be caught in a military cloak before it can touch the earth. The catcher, they say, must flee on horseback, for the serpents chase him until they are separated by some intervening river. A test of a genuine egg is that it floats against the current, even if it is set in gold. Such is the clever cunning of the Magi in wrapping up their frauds that they give out as their opinion that it must be caught at a fixed period of the moon, as if agreement between snakes and moon for this act depended upon the will of man. I indeed have seen this egg, which was like a round apple of medium size, and remarkable for its hard covering pitted with many gristly cup-hollows, as it were, like those on the tentacles of an octopus. The Druids praise it highly as the giver of victory in the law-courts and of easy access to potentates. Herein they are guilty of such lying fraud that a Roman knight of the Vocontii, for keeping one in his bosom during a lawsuit, was executed by the late Emperor Claudius, and for no other reason. However, this embrace and fertile union of snakes seem to be the reason why foreign nations, when discussing peace terms, have made the herald's staff surrounded with figures of snakes; and it is not the custom for the snakes on a herald's staff to have a crest (Plin. *HN*. 29.12.).

2.1.7. Tacitus, 56-cirka 117 e.Kr.

P. Cornelius Tacitus var en romersk politiker och författare. Han föddes 56 e.Kr., troligtvis i Transalpiniska eller Cisalpiniska Gallien, och flyttade till Rom senast år 75 e.Kr. Under sin karriär var Tacitus bland annat konsul i Rom och publicerade flera litterära verk. Han tros ha avlidit någon gång efter 117 e.Kr. (Martin 2003, 1469).

Tacitus skrev bland annat *Annales* (*The Annals*). Under vilken period han arbetade med verket eller när det publicerades är okänt. De sista delarna tros dock ha skrivits under Hadrianus regim, och Hadrianus blev kejsare i Rom först 117 e.Kr. Endast delar av *Annales* är bevarade (Birley 2003a, 662; Martin 2003, 1469).

I verket beskriver Tacitus bland annat den romerska attacken mot ön Anglesey i Wales (Tac. *Ann.* 14.29-30.). Anglesey, av romarna kallad Mona, angreps antingen 60 eller 61 e.Kr. av Suetonius Paulinus som var guvernör i Britannien under denna period. Vid tidpunkten för attacken var Tacitus mellan fyra och fem år gammal, och det är därför osannolikt att *Annales*

utgår från hans egna iakttagelser. Verket är istället baserat på bland annat *Bella Germaniae* av Plinius den äldre. Det är dock möjligt att berättelsen är influerad av hans svärfar, Gnaeus Julius Agricola. Agricola var inte närvarande vid attacken mot Anglesey, men han var stationerad i Britannien vid den tidpunkten. Han deltog i stridigheterna mot Boudicca som följde i direkt anslutning till attacken mot druiderna på Anglesey, var guvernör i Britannien från 77 eller 78 e.Kr. och slutförde erövringen av ön (Birley 2003b, 778; Martin 2003, 1469; Millett & Stevens 2003, 994; Purcell 2003b, 1197; Wilson 2003, 1452).

Tacitus redogör för närvaron av druider på Anglesey under attacken och nämner att de utropade förbannelser mot de romerska soldaterna. Vidare berättar han om förekomsten av lundar och altare på platsen och kopplar detta till barbariska kulter och människoffer.

On the beach stood the adverse array, a serried mass of arms and men, with women flitting between the ranks. In the style of Furies, in robes of deathly black and with dishevelled hair, they brandished their torches; while a circle of Druids, lifting their hands to heaven and showering imprecations, struck the troops with such an awe at the extraordinary spectacle that, as though their limbs were paralysed, they exposed their bodies to wounds without an attempt at movement. Then, reassured by their general, and inciting each other never to flinch before a band of females and fanatics, they charged behind the standards, cut down all who met them, and enveloped the enemy in his own flames. The next step was to install a garrison among the conquered population, and to demolish the groves consecrated to their savage cults: for they considered it a pious duty to slake the altars with captive blood and to consult their deities by means of human entrails.—While he was thus occupied, the sudden revolt of the province was announced to Suetonius (Tac. *Ann.* 14.30.).

2.1.8. Resultat

De antika texterna skapar en generell bild av druidernas roll i de keltiska samhällena. Nedan presenteras en sammanställning av företeelser som associeras till druider i de klassiska verken och den materiella kultur som kan kopplas samman med dessa. Uppsatsens analys av de antika texterna har jämförts med och bekräftats av andra forskares publikationer (Ross 1995; Green 1997).

Viktigt att notera är att de klassiska författarnas beskrivningar av kelter präglas av flera olika faktorer, vilka diskuteras i kapitel 1.4. Kelter framställs som ett vilt, barbariskt folk hemmahörande i ett ociviliserat land, och den stereotypa bilden av dem kan ha påverkat beskrivningen av deras traditioner och rituella praxis. Flera författare benämner kelter och deras religiösa utövande som barbariskt (Diod. Sic. 5.32.6.; Luc. 1.436-465.; 3.399-425.; Plin. *HN.* 30.4.; Strabon 4.4.5.; Tac. *Ann.* 14.30.), och en del uttrycker avsky för förekomsten av

människooffer (Luc. 3.399-425.; Plin. *HN*. 30.4.; Tac. *Ann.* 14.30.). De författare som särskilt fördömer dessa offer är dock romare, och människooffer har förekommit även i Rom vid enstaka tillfällen (Gruen 2011, 158). Detta indikerar att synen på kelternas rituella praxis påverkades av bilden av kelter som ett barbariskt, ociviliserat folk och vissa fenomen kopplade till det kan vara en produkt av romerska och grekiska fördomar.

2.1.8.1. Social status

Druiderna beskrivs som innehavare av en hög social status i de klassiska källorna. De åtnjöt ett flertal privilegier och tillskrivs omfattande ansvarsområden som försatte övriga delar av befolkningen i beroendeställning till dem. Social status kan identifieras genom studier av gravar och gravgods (Wells 1999, 24; Arnold 2012, 219), exempelvis genom att undersöka huruvida den döde var ackompanjerad av vapen. Betydelsen och funktionen av föremålen i en grav kan ge en indikation om den gravlagdes roll i samhället då denne levde. Flera antika författare redogör för att druidernas makt var rituell snarare än militär, och det är därför möjligt att det gravgods de gravlades med var kopplat till rituellt utövande (Arnold 2012, 219).

2.1.8.2. Skrivkunnighet

Caesar berättar att druiderna inte nedtecknade religiös kunskap. För att notera annan information använde de dock grekiska bokstäver. Miranda Green anser inte att skrivkunnighet var utbredd bland kelter under järnåldern (Green 1997, 24), och det är därför troligt att inskrifter kan kopplas till samhällets överklass. Utbildning är vanligare hos personer med hög social status, och det är sannolikt att druiderna hade sin bakgrund i denna samhällsklass. För att kunna associera en inskrift till druidisk aktivitet krävs dock även en kontextuell koppling, eftersom druider troligtvis inte var de enda som behärskade skrivkonsten.

2.1.8.3. Rituella platser

De antika texterna kopplar druider till religiösa ceremonier och rättegångar, vilket sannolikt har utförts på någon form av samlingsplatser. Platser med långvarig mänsklig närvaro kan lämna arkeologiska spår, och det kan därför vara möjligt att identifiera platser där druidisk aktivitet har förekommit. Strabon nämner att kelterna hade tempel (Strabon 4.4.5.), och konstruerade strukturer kan lämna tydliga arkeologiska spår. Många författare kopplar dock kelternas rituella praxis till lundar och andra naturliga fenomen. Även om vissa träd, exempelvis ekar, kan bli över tusen år gamla (Bunte, Rydell & Olsson) är det osannolikt att

det finns materiella spår kvar efter dessa. Det är dock möjligt att det finns andra lämningar på platsen som kan kopplas till rituella aktiviteter.

2.1.8.4. Offer

I de antika texterna kopplas druiderna till ritualer och offer, vilka kunde involvera både människor, djur och föremål. Merparten av författarna behandlar människooffer. Det är möjligt att identifiera personer som har dött i rituella sammanhang genom osteologiska studier i kombination med analyser av den kontext där den döde påträffats. Texterna redogör bland annat för hur människor och djur brändes i en stor träkonstruktion, vilket kan ha lämnat arkeologiska spår. Enligt Plinius den äldre konsumerade man den dödes kropp, och genom skelettstudier kan man identifiera skador som kan indikera kannibalism (Aldhouse Green 2001, 58-59). De antika författarna beskriver också hur djur och människor dödades i samband med teckentydning. Att skilja rena människooffer från dödsfall i samband med teckentydning är dock svårt.

Efter en militär seger dedikerades krigsbytet, bestående av både föremål och levande varelser, till gudarna. Sådana rituella deponeringar innehöll sannolikt en större mängd krigsutrustning och depåfynd bestående av vapen skulle därför kunna tolkas som ett krigsoffer. Om en vapendepå hittas i anslutning till en plats med arkeologiska lämningar efter en strid skulle det kunna indikera att fyndet är ett offrat krigsbyte.

2.1.8.5. Specialiserade redskap

Flera klassiska texter framställer druiderna som lärda personer och tillskriver dem kunskap om universum, jorden, naturen, filosofi och gudavärlden. Det är troligt att druiderna använde olika redskap i samband med sina studier och sitt rituella utövande, och Plinius den äldre associerar flera föremål till druidernas kunskap om naturen. Han redogör för hur druiderna använde olika växter som medicin och i ceremonier och sammanbinder detta med förekomsten av vita klädnader och gyllene skärar. Merparten av föremålen utgörs av organiskt material och är sannolikt inte bevarade, men hans beskrivningar indikerar att druiderna hade kunskap om läkekonst. Förekomsten av andra föremål förknippade med medicinskt utövande skulle därför kunna associeras till druiderna.

2.1.8.6. Antropomorfiska avbildningar

Både Caesar och Lucanus diskuterar keltiska gudar. Caesar kopplar gudarna till romerska motsvarigheter och nämner att kelterna hade avbildningar av Merkurius. Lucanus nämner

också förekomsten av gudabilder i en lund, och beskriver dem som tillverkade av gamla trädstammar.

2.2. Arkeologiskt material

Ett flertal arkeologiska material förknippas med rituell praxis. Vissa fynd kopplas direkt till druiderna, medan andra associeras med rituellt utövande generellt. Många fynd som anses härröra från rituella aktiviteter kan dock ändå sammanbindas med druiderna i viss utsträckning, eftersom flera forskare anser att druiderna hade en ledande religiös roll i de keltiska samhällena (Ross 1995; Green 1997; Aldhouse Green 2001). Materialet som presenteras nedan utgör ett urval av arkeologiska material som forskare har kopplat till druiderna. Uppsatsen avser inte sammanställa en heltäckande bild över det arkeologiska material som finns utan endast lyfta fram exempel på olika sorters materiell kultur. Urvalet av det arkeologiska materialet syftar därmed till att representera flera sorters material för att kunna skapa en så bred bild som möjligt, och föremål och platser som är väl undersökta och dokumenterade har prioriterats. Mer omfattande beskrivningar av det arkeologiska material som kopplas till druiderna återfinns bland annat hos Cunliffe, Green och Aldhouse Green (Cunliffe 1997; Green 1997; Aldhouse Green 2001).

2.2.1. Social status

Ett vanligt tillvägagångssätt för att identifiera social status är studier av gravar och gravgods (jfr. Wells 1999, 24). Högstatusgravar associeras ofta med vapen och krigsutrustning (Arnold 2012, 219), och ett flertal järnåldersgravar innehållandes vapen har påträffats i det aktuella området (Fitzpatrick 2007, 307). Det förekommer dock gravar vars gravgods avviker från den generella bilden men ändå indikerar att den gravlagde hade en hög social status. Föremålen i dessa gravar kopplas av forskare ofta till rituell eller medicinsk utövning (Aldhouse Green 2001, 184; Fitzpatrick 2007, 306). Artefakterna kommer att beskrivas mer ingående i kapitel 2.2.5.; följande beskrivning syftar främst till att redogöra för hur deras närvaro påverkar tolkningen av den gravlagdes status.

En grav där den döde har tolkats som en rituell funktionär har hittats i Mill Hill, Deal i engelska Kent. Graven är daterad till sent 200-tal eller 100-talet f.Kr. och den gravlagde är en man som var 30-35 år då han avled. Graven är belägen på områdets högsta punkt i anslutning till en bronsåldershöj och är avskild från övriga gravfält i närheten. Gravgodset utgjordes delvis av krigsutrustning i form av ett svärd, en svärdsskida och en sköld, men den döde var

iförd en lång klädnad istället för en militär mantel och bar en huvudbonad som inte kopplas till militär utrustning. Spår av människohår på huvudbonadens insida indikerar att den inte var fäst på utsidan av en hjälm utan placerad direkt på huvudet. Graven kallas generellt krigargrav, men den döde tros ha haft någon form av rituell eller ceremoniell roll. Tolkningen är baserad på klädnaden och den icke-militära funktionen av huvudbonaden. Liknande föremål har hittats på andra platser och tros ha burits av personer med både militär och ceremoniell eller rituell status. Förekomsten av vapen behöver inte innebära att den döde var en krigare; vapnen kan istället ha fungerat som prestigeföremål. Huvudbonader av denna typ har också identifierats i senare gallisk-romerska tempel (Green 1997, 60; Aldhouse Green 2001, 182; Fitzpatrick 2007, 299). Forskarna benämner inte den gravlagde i Mill Hill som en druid, men genom sammankoppling med andra påståenden framgår det att flera ändå uppfattar den döde som en druid. Detsamma gäller för nedanstående exempel.

Både Green och Anne Ross kopplar samman rituella utövare med kunskap om medicin (Ross 1995, 425; Green 1997, 116), en uppfattning som grundas i litterära källor. Flera gravar med gravgods som anses ha en medicinsk funktion har påträffats, bland annat i franska Acy-Romance. Gravarna i Acy-Romance har daterats till det sista århundradet f.Kr. och de avlidna har kremerats (Aldhouse Green 2001, 130-131). Gravgodset utgörs bland annat av hinkar, knivar, pincetter och rakknivar, och i vissa gravar har avsiktligt förstörda vapen påträffats (Aldhouse Green 2001, 186). Utifrån det arkeologiska materialet har de tolkats som gravar tillhörande rituella funktionärer. Ett av de vapen som hittades i gravarna har kopplats samman med en annan grav i området. Individens som begravdes där har dödats av ett slag i huvudet och kroppens position indikerar att han var bunden. Aldhouse Green anser det möjligt att denna person offrades i samband med en ritual, vilket ses som ytterligare belegg för de kremerade individernas rituella roll (Aldhouse Green 2001, 130-131).

En annan grav med föremål som har tolkats som medicinska redskap har hittats i München-Obermenzing. Graven har daterats till 200-talet eller tidigt 100-tal f.Kr. och är en del av ett större gravfält. Den döde beskrivs som både en krigare och en kirurg. Gravgodset utgörs av vapen och av medicinska instrument, bland annat en peang och en såg som tros ha använts för trepanering (Künzl 1991, 372). Användningsområdet för den senare stärks av det faktum att man påträffat skelett med spår efter trepanering från denna tidpunkt (Fitzpatrick 2007, 305).

2.2.2. Skrivkunnighet

Vissa forskare anser inte att kelterna var skrivkunniga (Green 1997, 24), men trots detta har man hittat ett flertal inskrifter från keltiskt område. Många inskrifter är kopplade till gåvor till gudar och relaterar till offrets innehåll, dess mottagare och vilka som utfört det. En halsring hittad i franska Maily-le-Camp har en inskrift med grekiska tecken som berättar att den utgjorde en del av ett offer, vilket dedikerats till gudarna av stammen Nitrobriges (Green 1997, 58). Man har också hittat ett flertal inskrifter kopplade till guden Taranis i Britannien, Gallien och Tyskland (Green 1997, 25). Inskrifterna associeras inte uttryckligen till druiderna, men forskare anser att de hade en rituell funktion. Eftersom druiderna framställs som ansvariga för rituellt utövande kan inskrifterna ändå sammanlänkas med druiderna.

En annan typ av inskrift har hittats i franska Source des Roches à Chamalières. Inskriften har gjorts på en blytavla, på ett galliskt språk med italiska tecken, och är daterad till den första delen av det sista århundradet f.Kr. Texten utgörs av omkring 60 ord och nämner två gudar, Maponus och Lugus. Inskriften har tolkats som en förbannelse och på grund av dess magiska natur associerar Ross den till druiderna: "In the Chamalières *defixio* we are in the very presence of active druidic ritual [...]" (Ross 1995, 432).

2.2.3. Rituela platser

Arkeologiska lämningar efter flera strukturer som tolkats som keltiska helgedomar har hittats. Tolkningen av platserna motiveras inte, men bygger sannolikt på att lämningarna inte har kunnat kopplas till andra aktiviteter. Helgedomarna utgjordes ofta av områden avgränsade av diken och vallar och många var placerade i gränsområden mellan olika stammar. Baserat på placeringen anser Green det möjligt att de hade en politisk roll utöver sin rituella funktion (Green 1997, 65; 121). Två av de mer välkända helgedomarna är Gournay-sur-Aronde och Ribemont-sur-Ancre, båda belägna i Frankrike.

Helgedomen i Gournay-sur-Aronde låg i anslutning till ett vattendrag. Den bestod av ett rektangulärt område, 45×38 meter stort, och definierades av ett 2,5 meter brett och 1,8 meter djupt dike. De rituella aktiviteterna på platsen inleddes på 300-talet f.Kr. och tros ha pågått fram till åtminstone 30 f.Kr. Under denna period förändrades strukturen flera gånger, bland annat byggdes en palissad och ett andra dike utanför det första (Marchand 1985, 192; Cunliffe 1997, 202; Green 1997, 120).

Merparten av fynden är hittade i det inre diket. Fynden består av över 2000 metallföremål och omkring 3000 djurben som tros ha deponerats i diket under två århundraden (Marchand 1985, 192). Föremålen som har hittats på platsen utgörs till stor del av vapen (Cunliffe 1997, 204), av vilka ett flertal är böjda på sätt som är fysiskt svåra att genomföra. Aldhouse Green anser att detta indikerar att föremålen förstördes avsiktligt (Aldhouse Green 2001, 50). Djurbenen har identifierats som tillhörande främst får, gris, hund, häst och ox. Endast delar av skelett har hittats på platsen, och får och grisar tros ha konsumerats innan benen placerades i diket (Marchand 1985, 193-194). I mitten av helgedomen har man även hittat ett antal gropar som innehållit vapen och andra föremål och anses ha haft en rituell funktion. De rituella aktiviteterna på platsen tros bland annat ha involverat rituell slakt av nötkreatur, vilka efter döden placerades i mittengropen tills kroppen ruttnat och endast skelettet återstod (Marchand 1985, 192).

Ett mindre antal människoben från sammanlagt 15 individer har hittats på platsen (Marchand 1985, 194). Merparten kommer från unga män, men tre kvinnor har också identifierats i benmaterialet. Enligt Aldhouse Green indikerar detta att benen inte är insamlade från ett slagfält då hon inte anser det troligt att kvinnorna var krigare. Istället menar hon att skelettmaterialet antyder att människooffer förekom i Gournay-sur-Aronde (Aldhouse Green 2001, 151). Utifrån det arkeologiska materialet anser hon att offer av djur och människor förekom ungefär var tionde år (Aldhouse Green 2001, 176).

Den andra helgedomen, Ribemont-sur-Ancre, konstruerades på 200-talet f.Kr. och användes fram till tidig romersk period då helgedomen ersattes av ett tempel. I två av helgedomens hörn har man hittat boxliknande konstruktioner tillverkade av människoben (Aldhouse Green 2001, 150). Ett av dessa benhus täcker en 1,65 kvadratmeter stor yta och uppskattas ursprungligen ha varit en meter högt. Inuti benhuset har man hittat ett stolphål innehållandes aska från människor (Webster 1995, 458). Benen som utgör de två konstruktionerna tros ha kommit från 400-500 individer, merparten män under 30 år. Benhusen omges av ett antal hästben, och på platsen har man även hittat vapen från stora delar av Gallien och Germanien. Förekomsten av vapnen i kombination med de dödas ålder och kön gör att platsen kopplas samman med krigsbytesoffer, och Aldhouse Green redogör för möjligheten att man har offrat föremålen till de segrandes gud. Hon anser att benen kan komma från personer som har dött i strid, men att det också är möjligt att de härstammar från krigsfångar som offrades efter striden (Aldhouse Green 2001, 151).

Forskare anser att kontinuiteten och omfattningen av de rituella aktiviteterna i Gournay-sur-Aronde och Ribemont-sur-Ancre indikerar förekomsten av professionella religiösa utövare i helgedomarna. Green menar att druiderna kan ha varit bosatta i eller i anslutning till platsen för att kunna kontrollera de rituella aktiviteter som utfördes där, och Gournay-sur-Aronde uppfattas av vissa som det bästa beviset för druidernas närvaro i helgedomar (Green 1997, 65; 86; Aldhouse Green 2001, 184).

2.2.4. Offer

Det finns ett stort antal arkeologiska material som forskare tolkar i termer av offer och ritualer. Offer och rituell deponering utfördes bland annat i olika vattendrag, exempelvis sjöar, floder och mossar (Green 1997, 64). De kopplas i upprepade fall till druiderna och flera forskare anser det vara sannolikt att druiderna utförde människoeffter, en åsikt som baseras på de antika texterna (Ross 1995, 438; Aldhouse Green 2001, 181).

Ett av de fynd som associeras med människoeffter och druiderna är Lindowmannen. Tolkningen grundas på närvaron av mistelpollen i fyndmaterialet samt det tillvägagångssätt som användes vid hans död (Ross 1986, 167-168; Webster 1995, 450; Green 1997, 80-81). Lindowmannen hittades i en mosse i engelska Cheshire och har daterats till första århundradet e.Kr. (Webster 1995, 450). Skadorna på kroppen har tolkats som att han utsattes för tre olika dödliga skador i samband med att han avled. Skallfrakturen tros ha orsakats av två separata slag med ett yxliknande vapen (Bourke 1986, 47). Svullnaden kring såret indikerar att Lindowmannen inte avled omedelbart, men slagets kraft bör ha gjort honom medvetslös. Därefter garrotterades Lindowmannen med en sena, vilket sannolikt bröt hans nacke, samt stacks i halsen med ett skarpt vapen (West 1986, 77-79).

Kroppens tillstånd tyder på att Lindowmannen inte behandlades dåligt innan han dog. Den döde har bedömts vara en välnärd man, omkring 25 år gammal. Den högra handens naglar var välskötta, vilket har tolkats som att han hade en hög social status (Bourke 1986, 46; 51; Neave & Quinn 1986, 42). Vänster hand saknades när kroppen hittades, och kroppen har flera skador som tros ha orsakats av torvupptagning i mossen (Bourke 1986, 51; Connolly 1986, 54).

Lindowmannen var endast iförd en armbindel av rävskind då han dog, och enligt Aldhouse Green är det möjligt att hans kropp var målad (Green 1997, 81; Aldhouse Green 2001, 124). Innan han dödades tros han ha konsumerat en särskild måltid (Green 1997, 81), och man har hittat ett fåtal mistelpollen i den dödes magsäck (Scaife 1986, 131). Fyndet av mistelpollen i kombination med den trefaldiga döden har gjort att många tolkat Lindowmannen som ett

rituellt offer (Ross 1986, 167-168; Webster 1995, 450; Green 1997, 80-81). Förekomsten av mistlar associeras till druider (Ross 1986, 167-168; Green 1997, 59; 80) och Aldhouse Green uppfattar det som en länk som kan binda samman druider med människooffer (Aldhouse Green 2001, 124). Robert G. Scaife redogör dock för möjligheten att misteln kan ha konsumerats av misstag. Mistlar användes som foder till får, och om växten ofta förekom på boplatser kan pollen oavsiktligt ha hamnat i hans magsäck (Scaife 1986, 132).

Ett annat arkeologiskt material som forskare anser kan ha sitt upphov i människooffer kommer från en fornborg i engelska Danebury, Hampshire (Cunliffe 1993, 15). Platsen användes från 500-talet f.Kr. till omkring 100 f.Kr., och i mitten av fornborgen har man hittat spår efter fyra rektangulära byggnader vilka har tolkats som helgedomar. Lämningar från över 100 personer, utspridda i cirka 300 depåer, har hittats på platsen (Cunliffe 1993, 17; 53; 71-72; 103). Merparten av dessa har påträffats i gropar i marken, vilka ursprungligen tros ha använts för att förvara korn (Cunliffe 1993, 70; 103; Green 1997, 87). Baserat på lämningarnas utformning är forskare av uppfattningen att de avlidna har behandlats på två skilda sätt efter döden; vissa begravdes i direkt anslutning till sin bortgång medan andra gravlades först då kroppen hade börjat förruttna. De gravlagda tros inte representera hela befolkningen, och kropparnas position och avsaknaden av gravgods gör att de anses ha haft en rituell innebörd (Cunliffe 1993, 103).

Cunliffe har tolkat ritualerna som relaterade till den ursprungliga förvaringen i groparna och menar att de kan syfta till att tacka gudarna för lagringen av korn. Därigenom presenteras möjligheten att de döda har offrats (Cunliffe 1993, 103; 106), men det anses också vara möjligt att de avled på andra sätt, exempelvis i strid, och därefter deponerades i groparna (Green 1997, 76). Positionen av vissa kroppar har tolkats som att de var bundna (Aldhouse Green 2001, 132), en kropp har spår av slakt och åtminstone en var täckt av stora stenar (Cunliffe 1997, 192). Ett flertal djur som tros ha offrats har också hittats på platsen (Cunliffe 1993, 101). Mönstren i materialet har tolkats som ett resultat av rituella aktiviteter och det framställs därför som möjligt att de gravlagda i Danebury dödades rituellt, även om det inte finns tillräckliga belegg för att med säkerhet avgöra vad som skedde där (Cunliffe 1993, 106; 1997, 192; Aldhouse Green 2001, 132).

En annan sorts deponering har hittats i ett flertal vattendrag, bland annat Llyn Cerrig Bach. Llyn Cerrig Bach är en sjö belägen i ett större våtmarksområde på walesiska Anglesey, i vilken ett stort antal föremål av järn, brons och trä hittats (Fox 1947, 1; 5). Merparten av dem

har tolkats som föremål kopplade till överklass och militär utövning (Fox 1947, 59; Green 1997, 64) och utgörs bland annat av vapen, vagnsdelar och hästutrustning. Det förekommer dock även andra objekt, exempelvis slavkedjor, skäror, kittlar, trumpeter och ett bronsband som anses ha tillhört en stav (Fox 1947, 5). Utöver detta har man hittat ett antal djurben, vilka har identifierats som får, get, hund, häst, ox och svin (Fox 1947, 66-67).

Ett flertal objekt har inte producerats lokalt utan är importerade från Irland samt de södra och östra delarna av England. De flesta föremålen är tillverkade under det sista århundradet f.Kr., men det finns även ett antal föremål från 100-talet f.Kr. och det första århundradet e.Kr. (Fox 1947, 5; 60-61). Inga föremål visar tecken på romerska influenser, vilket enligt Cyril Fox indikerar att deponeringen upphörde innan eller under det första århundradet e.Kr. (Fox 1947, 60).

Flera forskare tror att deponeringen i Llyn Cerrig Bach pågick under en längre tid (Fox 1947, 59; 70; Webster 1995, 471; Cunliffe 1997, 194; Green 1997, 64). Torvupptagning i sjön förstörde dock stratigrafien innan man hade undersökt platsen, och det är därför omöjligt att avgöra om föremålen deponerades vid ett eller flera tillfällen (Fox 1947, 67). Fox, som ansvarade för utgrävningen av Llyn Cerrig Bach, anser att sjön hade en rituell funktion. Han är av uppfattningen att druiderna var verksamma på platsen eftersom han anser att en lång deponeringsperiod troligen skulle ha översetts och kontrollerats av druiderna. En del föremål hade medvetet förstörts innan de deponerades i sjön (Fox 1947, 69-70; Green 1997, 64), vilket Aldhouse Green uppfattar som en indikation på ett rituellt syfte med deponeringen (Aldhouse Green 2001, 24).

En annan plats där ett rituellt offer tros ha utförts är Navan Fort i County Armagh, Irland (Green 1997, 56). På platsen har man hittat lämningar efter en cirkelformad trästruktur som var ungefär 40 meter i diameter. Konstruktionen har daterats till omkring 95-94 f.Kr. utifrån dendrokronologiska analyser av de ekar som användes till byggnationen. Trästrukturen utgjordes av cirka 275 stockar och i dess mitt stod en separat stolpe som kan ha varit upp emot 13 meter hög (Cunliffe 1997, 207; Green 1997, 56; Aldhouse Green 2001, 71). Efter att träkonstruktionen rests fylldes den med sandstensblock, mellan vilka ett mindre antal människoben placerades ut. Därefter brändes byggnaden innan den täcktes av torv (Cunliffe 1997, 207; Aldhouse Green 2001, 71). Forskare anser att Navan Fort brändes avsiktligt i symboliskt syfte. Konstruktionen var för stor för att förses med ett permanent tak, golvet färdigställdes inte och det finns inga tecken på mänsklig aktivitet i den. Dessa faktorer har

tolkats som att Navan Fort byggdes i syfte att brännas snarare än att användas av människor (Aldhouse Green 2001, 71).

Vissa forskare uppfattar träkonstruktionen som en artificiell version av kelternas heliga lundar (Ross 1995, 441; Green 1997, 108). Landskapet som omger Navan Fort beskrivs som rituellt (Ross 1995, 441); man har bland annat hittat bronstrumpeter i en närbelägen sjö (Green 1997, 63). Ross tolkar det arkeologiska materialet på platsen som starka bevis för druidisk aktivitet och rituell praxis (Ross 1995, 441).

2.2.5. Specialiserade redskap

Flera olika föremål associeras till druider, antingen i egenskap av personlig utrustning eller i form av redskap de tros ha använt (Green 1997, 60; Aldhouse Green 2001, 181; Fitzpatrick 2007, 306). Belägg för en koppling av rituella och medicinska redskap till druider kan återfinnas i de antika källorna, men för vissa föremål görs associationen snarare på grund av avsaknad av andra funktioner. En huvudbonad som påträffats i en grav i Mill Hill diskuterades i kapitel 2.2.1., och Green föreslår att den fungerade som en symbol för rituell eller ceremoniell status (Green 1997, 60). Flera andra huvudbonader från järnåldern har påträffats i England, Wales och Frankrike (Fitzpatrick 2007, 300). Den franska huvudbonaden hittades i en helgedom och var tillverkad av hjorthorn, vilket skiljer den från huvudbonaden i Mill Hill som var gjord av brons (Green 1997, 60; Aldhouse Green 2001, 41).

Stavar föreslås också ha varit ett uttryck för rituell makt och enligt Green indikerar de förekomsten av ett organiserat prästerskap. Både enkla och ornerade stavar har hittats (Green 1997, 62), bland annat en förgylld stav utformad som ett träd. Staven är daterad till 200-talet f.Kr. och Aldhouse Green anser det möjligt att den användes under rituella ceremonier (Aldhouse Green 2001, 182). Jane Webster hävdar dock att staven är importerad från grekiskt område och menar att den inte kan relateras till lokal rituell praxis (Webster 1995, 449). En annan stav hittades i depåfyndet i Llyn Cerrig Bach. Staven utgjordes av ett bronsband som omgav en numera förkrympt bit askträ. Fox tillskriver dock staven en ceremoniell roll snarare än en rituell och tror att den har använts av en ämbetsman kopplad till en hövding (Fox 1947, 45).

Ett flertal redskap associeras till rituell och medicinsk utövning (Künzl 1991, 372; Aldhouse Green 2001, 131; 184-185; Fitzpatrick 2007, 305). Flera gravar där sådana föremål har påträffats diskuterades i kapitel 2.2.1. Redskapen utgörs bland annat av knivar, hinkar,

rakknivar, pincetter, peanger och en såg som tros ha använts till trepanering (Künzl 1991, 372; Aldhouse Green 2001, 131; 185-186). Både Green och Ross kopplar samman rituella funktionärer med kunskap om medicin (Ross 1995, 425; Green 1997, 116). Baserat på deras tidigare ställningstaganden innebär det att de anser att medicinska redskap användes av druider.

En annan typ av föremål, som kopplas till rituell snarare än medicinsk utövning, utgörs av bronsskedar. Sådana skedar har bland annat hittats i graven i Mill Hill, men också på flera andra platser i England, Skottland, Wales, Irland och Frankrike. Sammanlagt har 15 stycken påträffats, flera av dem i våtmarksområden. Skedarna tros ha uppträtt under 300-talet eller 200-talet f.Kr. De hittas oftast i par, och utseendet på de två delarna i paret skiljer sig en aning. Skålen på den ena skeden är ofta ornerad med ett kors, medan den andra vanligen har ett litet hål nära ena kanten (Barnwell 1862, 213; Craw 1924, 145-146; Fitzpatrick 2007, 291-294). Skeden anses vara avsedd att användas tillsammans med olja, eftersom vatten inte kan passera genom ett hål i den storleken (Fitzpatrick 2007, 295).

Fitzpatrick är av uppfattningen att skedarna hade en rituell funktion. Han menar dock att det inte finns tillräckliga bevis för existensen av ett specialiserat prästerskap annat än under de senare delarna av järnåldern, och associerar därför föremålen till spådomskonst snarare än druider (Fitzpatrick 2007, 288; 290; 307).

2.2.6. Antropomorfiska avbildningar

Det finns ett flertal människolika avbildningar från keltiskt område och många av dem beskrivs som antropomorfiska avbildningar av gudar. Flera forskare redogör dock för möjligheten att avbildningarna föreställer druider eller andra religiösa utövare (t.ex. Ross 1995; Green 1997).

Keltiska halsringar var ett vanligt inslag i ikonografin under den senare delen av järnåldern. Halsringarna associeras till hög status och Green anser därför att det är troligt att gudar skulle ha avbildats iförda halsringar (Green 1997, 58). En av de statyer som tolkats som en gud med halsring har hittats i Euffigneix, Frankrike. Statyn är avbildad med ett stort öga på sin vänstra sida och ett vildsvin på kroppen, vilket har gjort att den uppfattas som en jaktgud (Green 1997, 30). Green anser dock att även människor med en hög rituell status skulle kunna ha porträtterats med halsringar. Hon redogör för möjligheten att de avbildningar som vanligtvis tolkas som den keltiska guden Cernunnos istället skulle kunna föreställa människor med

rituell koppling. Utöver en halsring avbildas Cernunnos även med horn, vilka Green menar skulle kunna utgöras av en huvudbonad i likhet med den som nämns i kapitel 2.2.5. (Green 1997, 58-59).

En annan sorts avbildningar som kan tolkas som både gudar och rituella aktörer är kopplade till mistlar. Man har hittat ett flertal avbildningar av människohuvuden iförda huvudbonader av löv, vilka påminner om mistlar. Dessa förekommer bland annat på två stenfigurer från Pfalzfeld och Heidelberg i Tyskland (Green 1997, 19; 59). Förekomsten av mistlar associeras ofta till druider (Ross 1986, 167-168; Green 1997, 59; 80), och Green anser därför att det är möjligt att de avbildade personerna kan vara druider (Green 1997, 19; 59).

I franska Neuvy-en-Sullias, i anslutning till floden Loire, har man hittat en depå med bronsföremål som tros ha grävts ner vid tidpunkten för den romerska ockupationen av Gallien. Fyndet inkluderar ett antal statyetter föreställandes människor, vilka har tolkats som dansare, musiker och en druid. Druiden är iförd en lös, långärmad klädnad och håller ett litet runt föremål i ena handen. Föremålet tros föreställa ett av de ägg som beskrivs av Plinius den äldre (Plin. *HN*. 29.12.), vilket är anledningen till att Green tolkar statyetten som en druid (Green 1997, 58).

3. Diskussion

De antika texterna redogör för druidernas höga sociala status, och de gravar som forskare associerar med druider överrensstämmer med denna bild. Gravarna som kopplas till druider innehåller gravgods som har tolkats som medicinska och rituella föremål, och belägg för att associera druider med dessa utövningsområden finns i flera av de klassiska texterna. Det är rimligt att anta att en druids status skulle uttryckas på ett annat sätt än en krigares, då dessa hade två skilda roller i samhället. Vissa gravar innehåller dock även vapen, vilket kan bero på ett flertal anledningar. Enligt Caesar deltog druider vanligtvis inte i krig (Caes. *B Gall.* 6.14.), men han påstår inte att det var förbjudet för dem att även ha en militär roll. Lucanus framställer däremot druider som beväpnade krigare (Luc. 1.450-454.), vilket kan indikera att vissa druider deltog i strider. En druid som också hade en militär roll skulle kunna begravas tillsammans med sin krigsutrustning, vilket kan förklara förekomsten av vapen i vissa gravar. Det är också möjligt att vapen enbart fungerade som statussymboler och placerades i en grav av symboliska anledningar utan att nödvändigtvis ha en koppling till den gravlagdes roll. Detta indikerar att man kan se en större variation i identitetsuttryck i det arkeologiska materialet än vad som kan uttydas i de klassiska verken. Eftersom de skriftliga källorna innehåller ett urval av information kan de inte redogöra för samtliga variationer och möjligheter. Texterna genererar en bild av tydligt åtskilda identiteter; druider, krigare och liknande. Dessa skarpa skillnader syns inte på samma sätt i det arkeologiska materialet som istället öppnar upp för mer gränsöverskridande identiteter.

De antika texterna associerar druider till rituell och medicinsk utövning, och därför är kopplingen av redskap med rituella och medicinska funktioner rimlig. De klassiska verken nämner dock inte att druider var de enda med kunskaper om läkekonst. Texterna redogör inte för andra medicinska utövare, men bara för att något inte förekommer i de antika källorna innebär det inte nödvändigtvis att det inte existerade. Vidare är definitionen av vissa föremål som rituella tveksam, och görs vissa gånger eftersom man inte identifierat någon annan funktion hos objekten. I synnerhet Green kopplar ett flertal föremål till rituella funktioner utan att ha tydliga argument för det, och i vissa fall motsägs hennes teorier av andra forskares publikationer (Fox 1947; Webster 1995).

Förekomsten av rituella inskrifter i keltiska områden är också problematisk. Enligt Caesar skrevs religiös kunskap inte ner (Caes. *B Gall.* 6.14.), men ändå har ett flertal inskrifter av rituell natur hittats. Detta skulle kunna innebära att Caesar hade fel, eller att inskrifterna är

nedtecknade av andra än druiderna. De klassiska texterna beskriver dock druiderna som ansvariga för rituella praxis och vissa tillskriver dem kunskap om gudarna (Caes. *B Gall.* 6.14.; Luc. 1.450-454.). Inskriftenas rituella budskap gör det därför sannolikt att de skulle ha nedtecknats av druiderna. Detta presenterar en av utmaningarna med att sammanbinda arkeologiskt material med antika texter, eftersom de två källmaterialen ibland motsäger varandra. En möjlig förklaring skulle kunna vara att Caesar inte syftade på alla former av inskrifter kopplade till religion. Hans beskrivning kan relatera till information om druidernas utövningsområden; hur ritualer och offer skulle utföras, vilka växter som hade medicinska egenskaper och liknande. Denna information skulle försätta druiderna i en maktposition och det är sannolikt att de ville hindra den från att bli allmän kännedom. De flesta inskrifter avser dock tillägna olika föremål till gudarna. Inskriftena är fortfarande associerade till religion, men innehåller sannolikt ingen information som var betydande nog för att riskera druidernas ställning. Det är därför tänkbart att denna typ av inskrifter, i form av meddelanden till gudarna, var mer accepterade. Det är dock också möjligt att Caesar hade fel, alternativt att vissa personer ignorerade reglerna och nedtecknade saker trots att det var förbjudet.

Tavlan som hittats i Source des Roches à Chamalières indikerar de senare alternativen. Den nämner visserligen två gudar, men är snarare utformad som en förbannelse än en dedikation. Ross kopplar den till en druidisk ritual (Ross 1995, 432), vilket antyder att den innehåller sådan information som enligt Caesar inte nedtecknades i skrift. Förekomsten av inskriften tyder därför på att Caesars information är inkorrekt eller att vissa nedtecknade förbjudna inskrifter.

Det finns starka belägg för att druiderna utförde olika former av rituella avrättningar, både i det arkeologiska materialet och i de antika källorna. De flesta kopplingar gjorda av forskare är väl grundade, men vissa av dem avviker något från den information som kan utrönas ur materialet. Ross anser exempelvis att det är säkert att druiderna praktiserade människooffer (Ross 1995, 438), vilket är ett problematiskt ställningstagande. Trots att det finns tydliga indikationer på att druiderna utförde människooffer i både de antika källorna och det arkeologiska materialet är det omöjligt att avgöra det med total säkerhet. Studier av arkeologiskt material kan inte återskapa förhistoriska människors tankar eller vad de avsåg uppnå med sina handlingar. Det går inte att med fullständig säkerhet utesluta att personerna dödades i annat syfte, även om det arkeologiska materialet indikerar att de dödades rituellt.

Ett annat fall där delar av tolkningen kan anses vara ogrundad är Navan Fort, vilket flera forskare uppfattar som ett brännoffer. I de antika källorna finns stöd för att kelterna utförde brännoffer i träkonstruktioner (Caes. *B Gall.* 6.16.; Strabon 4.4.5.) och de utspridda ben som hittats i byggnaden skulle kunna symbolisera människooffer, vilket texterna kopplar till detta fenomen. Vissa forskare tolkar dock Navan Fort som en artificiell helig lund. I de antika källorna finns inga belägg för att kelterna brände ner lundar; Lucanus beskrivning indikerar snarare att träden lämnades orörda (Luc. 3.399-425.). Denna tolkning kan därmed inte anses vara grundad i materialet, även om det inte nödvändigtvis innebär att den är inkorrekt.

Tolkningen av platser som Gournay-sur-Aronde och Ribemont-sur-Ancre som rituella helgedomar har förankring i de antika texterna, då Strabon nämner förekomsten av keltiska tempel (Strabon 4.4.5.). De lämningar som identifierats på platsen indikerar att omfattande, långvariga rituella aktiviteter har förekommit på dessa platser, vilket stödjer teorin att druider har varit närvarande i helgedomarna. Det finns dock inga säkra tecken på att rituellt dödande av människor har förekommit i dessa sammanhang. Aldhouse Green redogör för möjligheten att människobenen i Ribemont-sur-Ancre kan vara insamlade från ett slagfält istället för att ha sitt ursprung i offer. I Gournay-sur-Aronde förespråkar hon däremot människooffer, en åsikt hon baserar på förekomsten av kvinnor i skelettmaterialet. Det går dock inte att utesluta att dessa kvinnor hade en militär roll; en av de mest välkända kelterna är Boudicca, en kvinna som beskrivs som en militär ledare (Green 1997, 53). Förekomsten av rituella avrättningar i helgedomen är sannolik utifrån de övriga fynd som hittats på platsen men kan inte motiveras utifrån de dödas kön, åtminstone inte när det enbart handlar om ett fåtal individer.

Green redogör vidare för möjligheten att antropomorfiska avbildningar skulle kunna föreställa druider istället för gudar. I de antika texterna finns belägg för att tolka avbildningar som gudar, men ingen nämner förekomsten av bilder på druider eller andra rituella funktionärer. Green baserar sin tolkning på förekomsten av mistlar och andra attribut som ofta associeras med druider. Enligt Plinius den äldre ansågs dock mistlar vara sända av gudarna (Plin. *HN.* 16.95.), vilket innebär att de också skulle kunna avbildas tillsammans med gudar. En statyett har även identifierats som druid utifrån vad som tros vara ett ormäggsom beskrivs av Plinius (Plin. *HN.* 29.12.), men föremålet skulle kunna föreställa ett annat objekt. Det är inte omöjligt att de antropomorfiska avbildningar som har hittats föreställer druider, men det finns inga belägg för att tolka dem som annat än gudar. Green framställer dem dessutom ofta som antingen gudar eller druider, vilket indikerar att det inte går att avgöra vad de föreställer.

Utifrån den information som finns tillgänglig i de klassiska källorna och det arkeologiska materialet är det därför mest sannolikt att avbildningarna syftar till att porträttera gudar.

Studier av druider är komplicerat, då druider är svåra att identifiera i arkeologiskt material och de antika texterna ofta är motsägelsefulla. Svårigheten att studera druiderna och deras roll är tydlig i flera publikationer som behandlar ämnet; många forskare undviker att referera direkt till druider och använder olika omskrivningar. Forskarna talar om rituella aktörer, professionella religiösa utövare och liknande definitioner, men genom att sammankoppla deras uttalanden blir det tydligt att flertalet egentligen syftar på druider. Undantaget är Ross (1995), som konsekvent refererar till druider utan att ha säkra belegg för sina tolkningar. De antika verken används frekvent av forskare för att stärka deras påståenden, men sällan för att motbevisa deras teorier. All information i de antika verken är inte korrekt, och om det arkeologiska materialet indikerar något annat än vad som står i de antika texterna är det givetvis möjligt att de skriftliga källorna har fel. Det kan dock också uppfattas som att forskare väljer att använda litterära källor för att lyfta fram sina egna tolkningar men undviker att använda dem när de skulle kunna tyda på att forskarna har fel.

4. Slutsats

Det finns ett flertal belägg för druider och deras aktiviteter i antika texter och arkeologiskt material. Merparten av de antika verken nämner olika former av offer av djur, människor och föremål. Flera arkeologiska fynd indikerar också förekomsten av rituell deponering, slakt och avrättning, vilket innebär att det finns starka belägg för att anta att druider utförde offer. I likhet med offer förekommer rituella platser i både antika texter och arkeologiskt material, även om utformningen av dem skiljer sig en aning. De skriftliga källorna redogör främst för naturliga platser, vilka är svåra att identifiera arkeologiskt eftersom de består av organiskt material. En text nämner dock även tempel, vilket överensstämmer med arkeologiska fynd, och materialets utformning tyder på närvaron av druider.

Druidernas roll i keltiska samhällen kan identifieras utifrån studier av antika verk och delvis återfinnas i gravmaterial. Druidernas närvaro i det arkeologiska materialet identifieras främst utifrån förekomsten av specialiserade redskap som har kopplats till rituell och medicinsk praxis. Tolkningen av föremålen och deras association med druider bekräftas av de antika författarnas beskrivningar.

Vissa arkeologiska material som kopplats till druider avviker dock från de antika texterna. Förekomsten av rituella inskrifter bestrider den information som presenteras av Caesar. Det är fortfarande möjligt att skriften är kopplade till druider, men tolkningen kan inte förankras i de antika verken. Tolkningen av antropomorfiska avbildningar som druider saknar också belägg, både i antika texter och i det arkeologiska materialet.

Det arkeologiska materialet möjliggör dock för bredare studier då det har mindre tydliga avgränsningar än de antika texterna, vilket kan ge en mer nyanserad bild av druider och kelternas rituella praxis.

Litteratur- och källförteckning

Antika texter

- Caes. *B Civ.* Caesar. *The Civil Wars*. Översatt av A. G. Peskett, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.
- Caes. *B Gall.* Caesar. *The Gallic War*. Översatt av H. J Edwards, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917.
- Cic. *Div.* Cicero. *Divination*. Översatt av W. A. Falconer, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923.
- Diod. Sic. Diodorus Siculus. *The Library of History*. Översatt av C. H. Oldfather, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939.
- Luc. Lucanus. *The Civil War*. Översatt av J. D. Duff, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.
- Plin. *HN.* Plinius den äldre. *The Natural History*. Översatt av A. C. Andrews, W. H. S. Jones & Rackham, H., (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938, 1959, 1963.
- Strabon Strabon. *Geography*. Översatt av H. L. Jones, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923.
- Tac. *Ann.* Tacitus. *The Annals*. Översatt av J. Jackson, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1937.
- Tac. *Germ.* Tacitus. *Germania*. Översatt av M. Hutton & W. Peterson, (Loeb Classical Library), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.

Litteraturlista

Aldhouse Green, M. 2001. *Dying for the Gods*. Stroud: Tempus.

Anderson, W. B. & Hardie, P. R. 2003. Annaeus Lucanus, Marcus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 94-95. Oxford: Oxford University Press.

Andrén, A. 1997. *Mellan ting och text: en introduktion till de historiska arkeologierna*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Arnold, B. 2012. The Vix Princess Redux: A Retrospective on European Iron Age Gender and Mortuary Studies. I *La Arqueología funeraria desde una perspectiva de género*, Prados Torreira, L. (red.), 215-232. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.

Badian, E. 2003. Iulius Caesar, Gaius. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 780-782. Oxford: Oxford University Press.

Balsdon, J. P. V. D. & Griffin, M. T. 2003. Tullius Cicero, Marcus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1558-1560. Oxford: Oxford University Press.

Barker, E. P. & Griffin, M. T. 2003. Annaeus Mela, Lucius. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 95. Oxford: Oxford University Press.

Barnwell, E. L. 1862. Bronze articles supposed to be spoons. I *Archaeologica Cambrensis* ser. 3, 8, 208-219. London: Pickering.

Birley, A. R. 2003a. Hadrian. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 662-663. Oxford: Oxford University Press.

Birley, A. R. 2003b. Iulius Agricola, Gnaeus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 778. Oxford: Oxford University Press.

Bourke, J. B. 1986. The Medical Investigation of Lindow Man. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 46-51. London: British Museum.

Broughton, T. R. S. & Mitchell, S. 2003. Pontus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1220. Oxford: Oxford University Press.

- Cary, M. & Drinkwater, J. F. 2003. Gallic Wars. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 623. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, N. K. 1966. *The Druids*. Cardiff: University of Wales Press.
- Chilver, G. E. F. 2003. Hirtius, Aulus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 712. Oxford: Oxford University Press.
- Connolly, R. C. 1986. The Anatomical Description of Lindow Man. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 54-62. London: British Museum.
- Craw, J. H. 1924. On two bronze spoons from an early Iron Age grave near Burnmouth, Berwickshire. I *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland* 58, 143-160. Edinburgh: Neill and Co. Ltd.
- Cunliffe, B. 1993. *English Heritage book of Danebury*. London: B. T. Batsford Ltd.
- Cunliffe, B. 1997. *The Ancient Celts*. Oxford: Oxford University Press.
- Cunliffe, B. 2011. In the Fabulous Celtic Twilight. I *The Barbarians of Ancient Europe: Realities and Interactions*, Bonfante, L. (red.), 190-210. New York: Cambridge University Press.
- Drinkwater, J. F. 2003. Divitiacus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 489. Oxford: Oxford University Press.
- Edwards, H. J. 1917. Introduction. I *The Gallic War*, Capps, E., Page, T. E., Post, L. A., Rouse, W. H. D. & Warmington, E. H. (red.), vii-xviii, (Loeb Classical Library). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fitzpatrick, A. P. 2007. Druids: Towards an Archaeology. I *Communities and Connections: essays in honour of Barry Cunliffe*, Gosden, C., Hamerow, H., de Jersey, P. & Lock, G. (red.), 287-315. Oxford: Oxford University Press.
- Fox, C. 1947. *A find of the early iron age from Llyn Cerrig Bach, Anglesey*. Cardiff: National Museum of Wales.
- Green, M. J. 1995. Introduction: Who were the celts? I *The Celtic World*, Green, M. J. (red.), 3-7. London; New York: Routledge.

- Green, M. J. 1997. *Exploring the World of the Druids*. London: Thames and Hudson.
- Gruen, E. S. 2011. *Rethinking the Other in Antiquity*. Princeton: Princeton University Press.
- Insoll, T. 2004. *Archaeology, Ritual, Religion*. London: Routledge.
- Insoll, T. 2011. Introduction: Ritual and Religion in Archaeological Perspective. I *The Oxford Handbook of The Archaeology of Ritual and Religion*, Insoll, T. (red.), 1-5. Oxford: Oxford University Press.
- Jennbert, K. 2000. Archaeology and Pre-Christian Religion in Scandinavia. I *Current Swedish Archaeology, Vol. 8.*, Burström, M. & Carlsson, A. (red.), 127-142. Stockholm: The Swedish Archaeological Society.
- Künzl, E. 1991. The Tomb of the Warrior and Surgeon of München-Obermenzing and Other Archaeological Evidence of Celtic Medicine. I *The Celts*, Frey, O. H., Kruta, V., Moscati, S., Raftery, B. & Szabó, M. (red.), 372-373. Milano: Bompiani.
- Lund, A. A. 1993. *De etnografiske kilder til Nordens tidlige historie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Marchand, C. 1985. Summary. I *Gournay. 1, Les fouilles sur le sanctuaire et l'oppidum (1975-1984)*, Brunaux, J.-L., Méniel, P. & Poplin, F. (red.), 192-194, (*Revue archéologique de Picardie*, 0752-5656). Amiens: Société des antiquités historiques de Picardie.
- Martin, R. H. 2003. Tacitus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1469-1471. Oxford: Oxford University Press.
- Millett, M. J. & Stevens, C. E. 2003. Mona. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 994. Oxford: Oxford University Press.
- Neave, R. A. H. & Quinn, R. 1986. Reconstruction of the Skull and Soft Tissue of the Head and Face of Lindow Man. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 42-44. London: British Museum.
- Obbink, D. & Simon, J. H. 2003. Philosophica. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), uppslagsord Tullius Cicero, Marcus, 1562-1564. Oxford: Oxford University Press.

- Oldfather, C. H. 1939. Introduction. I *The Library of History*, Henderson, J. (red.), vii-xxvi, (Loeb Classical Library). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Purcell, N. 2003a. Strabo. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1447. Oxford: Oxford University Press.
- Purcell, N. 2003b. Pliny the Elder. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1197-1198. Oxford: Oxford University Press.
- Rackham, H. 1938. Introduction. I *The Natural History*, Henderson, J. (red.), vii-xiv, (Loeb Classical Library). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ross, A. 1986. Lindow Man and the Celtic Tradition. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 162-169. London: British Museum.
- Ross, A. 1995. Ritual and the druids. I *The Celtic World*, Green, M. J. (red.), 423-444. London; New York: Routledge.
- Sacks, K. S. 2003. Diodorus Siculus. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 472-473. Oxford: Oxford University Press.
- Scaife, R. G. 1986. Pollen in Human Palaeofaeces; and a Preliminary Investigation of the Stomach and Gut Contents of Lindow Man. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 126-135. London: British Museum
- Verhoeven, M. 2011. The Many Dimensions of Ritual. I *The Oxford Handbook of The Archaeology of Ritual and Religion*, Insoll, T. (red.), 115-132. Oxford: Oxford University Press.
- Webster, J. 1995. Sanctuaries and sacred places. I *The Celtic World*, Green, M. J. (red.), 445-464. London; New York: Routledge.
- Wells, P. S. 1999. *The Barbarians Speak: How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Wells, P. S. 2001. *Beyond Celts, Germans and Scythians*. London: Duckworth.
- West, I. E. 1986. Forensic Aspects of Lindow Man. I *Lindow Man: the body in the bog*, Bourke, J. B., Brothwell, D. & Stead, I. M., 77-80. London: British Museum.

Wilson, R. J. A. 2003. Suetonius Paulinus, Gaius. I *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.), 1452-1453. Oxford: Oxford University Press.

Internetkällor

Bunte, R., Rydell, R. & Olsson, O. G. Ek. I *Nationalencyklopedin*.

<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ek> (2015-11-09)

Appendix

Caesar, The Gallic War

Throughout Gaul there are two classes of persons of definite account and dignity. As for the common folk, they are treated almost as slaves, venturing naught of themselves, never taken into counsel. The more part of them, oppressed as they are either by debt, or by the heavy weight of tribute, or by the wrongdoing of the more powerful men, commit themselves in slavery to the nobles, who have, in fact, the same rights over them as masters over slaves. Of the two classes above mentioned one consists of Druids, the other of knights. The former are concerned with divine worship, the due performance of sacrifices, public and private, and the interpretation of ritual questions: a great number of young men gather about them for the sake of instruction and hold them in great honour. In fact, it is they who decide in almost all disputes, public and private; and if any crime has been committed, or murder done, or there is any dispute about succession or boundaries, they also decide it, determining rewards and penalties: if any person or people does not abide by their decision, they ban such from sacrifice, which is their heaviest penalty. Those that are so banned are reckoned as impious and criminal; all men move out of their path and shun their approach and conversation, for fear they may get some harm from their contact, and no justice is done if they seek it, no distinction falls to their share. Of all these Druids one is chief, who has the highest authority among them. At his death, either any other that is preeminent in position succeeds, or, if there be several of equal standing, they strive for the primacy by the vote of the Druids, or sometimes even with armed force. These Druids, at a certain time of the year, meet within the borders of the Carnutes, whose territory is reckoned as the centre of all Gaul, and sit in conclave in a consecrated spot. Thither assemble from every side all that have disputes, and they obey the decisions and judgments of the Druids. It is believed that their rule of life was discovered in Britain and transferred thence to Gaul; and to-day those who would study the subject more accurately journey, as a rule, to Britain to learn it (Caes. *B Gall.* 6.13.).

The Druids usually hold aloof from war, and do not pay war-taxes with the rest; they are excused from military service and exempt from all liabilities. Tempted by these great rewards, many young men assemble of their own motion to receive their training; many are sent by parents and relatives. Report says that in the schools of the Druids they learn by heart a great number of verses, and therefore some persons remain twenty years under training. And they do not think it proper to commit these utterances to writing, although in almost all other matters, and in their public and private accounts, they make use of Greek letters. I believe that they have adopted the practice for two reasons—that they do not wish the rule to become common property, nor those who learn the rule to rely on writing and so neglect the cultivation of the memory; and, in fact, it does usually happen that the assistance of writing tends to relax the diligence of the student and the action of the memory. The cardinal doctrine which they seek to teach is that souls do not die, but after death pass from one to another; and this belief, as the fear of death is thereby cast aside, they hold to be the greatest incentive to valour. Besides this, they have many discussions as touching the stars and their movement, the size of the

universe and of the earth, the order of nature, the strength and the powers of the immortal gods, and hand down their lore to the young men (*Caes. B Gall.* 6.14.).

The whole nation of the Gauls is greatly devoted to ritual observances, and for that reason those who are smitten with the more grievous maladies and who are engaged in the perils of battle either sacrifice human victims or vow so to do, employing the Druids as ministers for such sacrifices. They believe, in effect, that, unless for a man's life a man's life be paid, the majesty of the immortal gods may not be appeased; and in public, as in private, life they observe an ordinance of sacrifices of the same kind. Others use figures of immense size, whose limbs, woven out of twigs, they fill with living men and set on fire, and the men perish in a sheet of flame. They believe that the execution of those who have been caught in the act of theft or robbery or some crime is more pleasing to the immortal gods; but when the supply of such fails they resort to the execution even of the innocent (*Caes. B Gall.* 6.16.).

Among the gods, they most worship Mercury. There are numerous images of him; they declare him the inventor of all arts, the guide for every road and journey, and they deem him to have the greatest influence for all money-making and traffic. After him they set Apollo, Mars, Jupiter, and Minerva. Of these deities they have almost the same idea as all other nations: Apollo drives away diseases, Minerva supplies the first principles of arts and crafts, Jupiter holds the empire of heaven, Mars controls wars. To Mars, when they have determined on a decisive battle, they dedicate as a rule whatever spoil they may take. After a victory they sacrifice such living things as they have taken, and all the other effects they gather into one place. In many states heaps of such objects are to be seen piled up in hallowed spots, and it has not often happened that a man, in defiance of religious scruple, has dared to conceal such spoils in his house or to remove them from their place, and the most grievous punishment, with torture, is ordained for such an offence (*Caes. B Gall.* 6.17.).

The Gauls affirm that they are all descended from a common father, Dis, and say that this is the tradition of the Druids. For that reason they determine all periods of time by the number, not of days, but of nights, and in their observance of birthdays and the beginnings of months and years day follows night. In the other ordinances of life the main difference between them and the rest of mankind is that they do not allow their own sons to approach them openly until they have grown to an age when they can bear the burden of military service, and they count it a disgrace for a son who is still in his boyhood to take his place publicly in the presence of his father (*Caes. B Gall.* 6.18.).

Cicero, Divination

Nor is the practice of divination disregarded even among uncivilized tribes, if indeed there are Druids in Gaul—and there are, for I knew one of them myself, Divitiacus, the Aeduan, your guest and eulogist. He claimed to have that knowledge of nature which the Greeks call 'physiologia,' and he used to make predictions, sometimes by means of augury and sometimes by means of conjecture. Among the Persians the augurs and diviners are the magi, who assemble regularly in a sacred place for practice and consultation, just as formerly you augurs used to do on the Nones (*Cic. Div.* 1.90.).

Diodorus Siculus, The Library of History

They invite strangers to their feasts, and do not inquire until after the meal who they are and of what things they stand in need. And it is their custom, even during the course of the meal, to seize upon any trivial matter as an occasion for keen disputation and then to challenge one another to single combat, without any regard for their lives; for the belief of Pythagoras prevails among them, that the souls of men are immortal and that after a prescribed number of years they commence upon a new life, the soul entering into another body. Consequently, we are told, at the funerals of their dead some cast letters upon the pyre which they have written to their deceased kinsmen, as if the dead would be able to read these letters (Diod. Sic. 5.28.5-6.).

Philosophers, as we may call them, and men learned in religious affairs are unusually honoured among them and are called by them Druids. The Gauls likewise make use of diviners, accounting them worthy of high approbation, and these men foretell the future by means of the flight or cries of birds and of the slaughter of sacred animals, and they have all the multitude subservient to them. They also observe a custom which is especially astonishing and incredible, in case they are taking thought with respect to matters of great concern; for in such cases they devote to death a human being and plunge a dagger into him in the region above the diaphragm, and when the stricken victim has fallen they read the future from the manner of his fall and from the twitching of his limbs, as well as from the gushing of the blood, having learned to place confidence in an ancient and long-continued practice of observing such matters. And it is a custom of theirs that no one should perform a sacrifice without a “philosopher”; for thank-offerings should be rendered to the gods, they say, by the hands of men who are experienced in the nature of the divine, and who speak, as it were, the language of the gods, and it is also through the mediation of such men, they think, that blessings likewise should be sought. Nor is it only in the exigencies of peace, but in their wars as well, that they obey, before all others, these men and their chanting poets, and such obedience is observed not only by their friends but also by their enemies; many times, for instance, when two armies approach each other in battle with swords drawn and spears thrust forward, these men step forth between them and cause them to cease, as though having cast a spell over certain kinds of wild beasts. In this way, even among the wildest barbarians, does passion give place before wisdom, and Ares stands in awe of the Muses (Diod. Sic. 5.31.3-5.).

And in pursuance of their savage ways they manifest an outlandish impiety also with respect to their sacrifices; for their criminals they keep prisoner for five years and then impale in honour of the gods, dedicating them together with many other offerings of first-fruits and constructing pyres of great size. Captives also are used by them as victims for their sacrifices in honour of the gods. Certain of them likewise slay, together with the human beings, such animals as are taken in war, or burn them or do away with them in some other vengeful fashion (Diod. Sic. 5.32.6.).

Strabon, Geography

Among all the Gallic peoples, generally speaking, there are three sets of men who are held in exceptional honour; the Bards, the Vates and the Druids. The Bards are singers and poets; the Vates, diviners and natural philosophers; while the Druids, in addition to natural philosophy, study also moral philosophy. The Druids are considered the most just of men, and on this account they are entrusted with the decision, not only of the private disputes, but of the public disputes as well; so that, in former times, they even arbitrated cases of war and made the opponents stop when they were about to line up for battle, and the murder cases, in particular, had been turned over to them for decision. Further, when there is a big yield from these cases, there is forthcoming a big yield from the land too, as they think. However, not only the Druids, but others as well, say that men's souls, and also the universe, are indestructible, although both fire and water will at some time or other prevail over them (Strabon 4.4.4.).

In addition to their trait of simplicity and high-spiritedness, that of witlessness and boastfulness is much in evidence, and also that of fondness for ornaments; for they not only wear golden ornaments—both chains round their necks and bracelets round their arms and wrists—but their dignitaries wear garments that are dyed in colours and sprinkled with gold. And by reason of this levity of character they not only look insufferable when victorious, but also scared out of their wits when worsted. Again, in addition to their witlessness, there is also that custom, barbarous and exotic, which attends most of the northern tribes—I mean the fact that when they depart from the battle they hang the heads of their enemies from the necks of their horses, and, when they have brought them home, nail the spectacle to the entrances of their homes. At any rate, Poseidonius says that he himself saw this spectacle in many places, and that, although at first he loathed it, afterwards, through his familiarity with it, he could bear it calmly. The heads of enemies of high repute, however, they used to embalm in cedar-oil and exhibit to strangers, and they would not deign to give them back even for a ransom of an equal weight of gold. But the Romans put a stop to these customs, as well as to all those connected with the sacrifices and divinations that are opposed to our usages. They used to strike a human being, whom they had devoted to death, in the back with a sabre, and then divine from his death-struggle. But they would not sacrifice without the Druids. We are told of still other kinds of human sacrifices; for example, they would shoot victims to death with arrows, or impale them in the temples, or, having devised a colossus of straw and wood, throw into the colossus cattle and wild animals of all sorts and human beings, and then make a burnt-offering of the whole thing (Strabon 4.4.5.).

Lucanus, The Civil War

The Treviri too rejoiced that the troops were moved; so did the Ligurians with hair now cropped, though once they excelled all the longhaired land in the locks that fell in beauty over their necks; and those who propitiate with horrid victims ruthless Teutates, and Esus whose savage shrine makes men shudder, and Taranis, whose altar is no more benign than that of Scythian Diana. The Bards also, who by the praises of their verse transmit to distant ages the fame of heroes slain in battle, poured forth at ease their lays in

abundance. And the Druids, laying down their arms, went back to the barbarous rites and weird ceremonies of their worship. (To them alone is granted knowledge—or ignorance, it may be—of gods and celestial powers; they dwell in deep forests with sequestered groves; they teach that the soul does not descend to the silent land of Erebus and the sunless realm of Dis below, but that the same breath still governs the limbs in a different scene. If their tale be true, death is but a point in the midst of continuous life. Truly the nations on whom the Pole star looks down are happily deceived; for they are free from that king of terrors, the fear of death. This gives the warrior his eagerness to rush upon the steel, his courage to face death, and his conviction that it is cowardly to be careful of a life that will come back to him again.) The soldiers also set to keep the long-haired Cayci away from the Belgae, left the savage banks of the Rhine and made for Rome; and the empire was left bare to foreign nations. (Luc. 1.436-465.).

A grove there was, untouched by men's hands from ancient times, whose interlacing boughs enclosed a space of darkness and cold shade, and banished the sunlight far above. No rural Pan dwelt there, no Silvanus, ruler of the woods, no Nymphs; but gods were worshipped there with savage rites, the altars were heaped with hideous offerings, and every tree was sprinkled with human gore. On those boughs—if antiquity, reverential of the gods, deserves any credit—birds feared to perch; in those coverts wild beasts would not lie down; no wind ever bore down upon that wood, nor thunderbolt hurled from black clouds; the trees, even when they spread their leaves to no breeze, rustled of themselves. Water, also, fell there in abundance from dark springs. The images of the gods, grim and rude, were uncouth blocks formed of felled tree-trunks. Their mere antiquity and the ghastly hue of their rotten timber struck terror; men feel less awe of deities worshipped under familiar forms; so much does it increase their sense of fear, not to know the gods whom they dread. Legend also told that often the subterranean hollows quaked and bellowed, that yew-trees fell down and rose again, that the glare of conflagration came from trees that were not on fire, and that serpents twined and glided round the stems. The people never resorted thither to worship at close quarters, but left the place to the gods. For, when the sun is in mid-heaven or dark night fills the sky, the priest himself dreads their approach and fears to surprise the lord of the grove (Luc. 3.399-425.).

This grove was sentenced by Caesar to fall before the stroke of the axe; for it grew near his works. Spared in earlier warfare, it stood there covered with trees among hills already cleared. But strong arms faltered; and the men, awed by the solemnity and terror of the place, believed that, if they aimed a blow at the sacred trunks, their axes would rebound against their own limbs. When Caesar saw that his soldiers were sore hindered and paralysed, he was the first to snatch an axe and swing it, and dared to cleave a towering oak with the steel: driving the blade into the desecrated wood, he cried: "Believe that I am guilty of sacrilege, and thenceforth none of you need fear to cut down the trees." Then all the men obeyed his bidding; they were not easy in their minds, nor had their fears been removed; but they had weighed Caesar's wrath against the wrath of heaven. Ash trees were felled, gnarled holmoaks overthrown; Dodona's oak, the alder that suits the sea, the cypress that bears witness to a monarch's grief, all lost their leaves for the first time; robbed of their foliage, they let in the daylight; and the toppling wood, when smitten, supported itself by the close growth of its timber. The peoples of Gaul groaned at the sight; but the besieged men rejoiced; for who could have supposed that the injury to the

gods would go unpunished? But Fortune often guards the guilty, and the gods must reserve their wrath for the unlucky. When wood enough was felled, waggons were sought through the countryside to convey it; and the husbandmen, robbed of their oxen, mourned for the harvest of the soil left untouched by the crooked plough (Luc. 3.426-452.).

Plinius den äldre, The Natural History

While on this subject we also must not omit the respect shown to this plant by the Gallic provinces, The Druids—that is what they call their magicians—hold nothing more sacred than mistletoe and a tree on which it is growing, provided it is Valonia oak. Groves of Valonias are chosen even for their own sake, and the magicians perform no rites without using the foliage of those trees, so that it may be supposed that it is from this custom that they get their name of Druids, from the Greek word meaning ‘oak’; but, further, anything growing on oak-trees they think to have been sent down from heaven, and to be a sign that the particular tree has been chosen by God himself. Mistletoe is, however, rather seldom found on Valonia oak, and when it is discovered it is gathered with great ceremony, and particularly on the sixth day of the moon (which for these tribes constitutes the beginning of the months and the years), and after every thirty years of a new generation, because it is then rising in strength and not one half of its full size. Flailing the moon in a native word that means ‘healing all things,’ they prepare a ritual sacrifice and banquet beneath a tree and bring up two white bulls, whose horns are bound for the first time on this occasion. A priest arrayed in white vestments climbs the tree and with a golden sickle cuts down the mistletoe, which is caught in a white cloak. Then finally they kill the victims, praying to God to render his gift propitious to those on whom he has bestowed it. They believe that mistletoe given in drink will impart fertility to any animal that is barren, and that it is an antidote for all poisons. So powerful is the superstition in regard to trifling matters that frequently prevails among the races of mankind (Plin. *HN*. 16.95.).

Like this sabine herb is the plant called selago. It is gathered without iron with the right hand, thrust under the tunic through the left arm-hole, as though the gatherer were thieving. He should be clad in white, and have bare feet washed clean; before gathering he should make a sacrificial offering of bread and wine. The plant is carried in a new napkin. The Druids of Gaul have recorded that it should be kept on the person to ward off all fatalities, and that the smoke of it is good for all diseases of the eyes (Plin. *HN*. 24.62.).

The same authorities have called samolus (brook-weed) a plant growing in moist regions, which (they say) is to be gathered with the left hand by fasting persons to keep off the diseases of swine and oxen. As one gathers it one must not look at it, nor place the plant anywhere except in the trough, where it should be crushed for the animals to drink (Plin. *HN*. 24.63.).

There is, moreover, a kind of egg which is very famous in the Gauls, but not mentioned by the Greeks. Snakes intertwined in great numbers in a studied embrace make these round objects with the saliva from their jaws and the foam from their bodies. It is called a “wind egg.” The Druids say that it is tossed aloft by the snakes’ hisses, and that it ought to be caught in a military cloak before it can touch the earth. The

catcher, they say, must flee on horseback, for the serpents chase him until they are separated by some intervening river. A test of a genuine egg is that it floats against the current, even if it is set in gold. Such is the clever cunning of the Magi in wrapping up their frauds that they give out as their opinion that it must be caught at a fixed period of the moon, as if agreement between snakes and moon for this act depended upon the will of man. I indeed have seen this egg, which was like a round apple of medium size, and remarkable for its hard covering pitted with many gristly cup-hollows, as it were, like those on the tentacles of an octopus. The Druids praise it highly as the giver of victory in the law-courts and of easy access to potentates. Herein they are guilty of such lying fraud that a Roman knight of the Vocontii, for keeping one in his bosom during a lawsuit, was executed by the late Emperor Claudius, and for no other reason. However, this embrace and fertile union of snakes seem to be the reason why foreign nations, when discussing peace terms, have made the herald's staff surrounded with figures of snakes; and it is not the custom for the snakes on a herald's staff to have a crest (Plin. *HN*. 29.12.).

Magic certainly found a home in the two Gallic provinces, and that down to living memory. For the principate of Tiberius Caesar did away with their Druids and this tribe of seers and medicine men. But why should I speak of these things when the craft has even crossed the Ocean and reached the empty voids of Nature? Even today Britain practises magic in awe, with such grand ritual that it might seem that she gave it to the Persians. So universal is the cult of magic throughout the world, although its nations disagree or are unknown to each other. It is beyond calculation how great is the debt owed to the Romans, who swept away the monstrous rites, in which to kill a man was the highest religious duty and for him to be eaten a passport to health (Plin. *HN*. 30.4.).

Tacitus, The Annals

In the consulate of Caesennius Paetus and Petronius Turpilianus, a grave reverse was sustained in Britain; where, as I have mentioned, the legate, Aulus Didius, had done nothing but retain the ground already won, while his successor Veranius, after harrying the Silurians in a few raids of no great significance, was prevented by death from carrying his arms further. Famous, during life, for uncompromising independence, in the closing words of his testament he revealed the courtier; for amid a mass of flattery to Nero he added that, could he have lived for the next two years, he would have laid the province at his feet. For the present, however, Britain was in the charge of Suetonius Paulinus, in military skill and in popular report—which allows no man to lack his rival—a formidable competitor to Corbulo, and anxious to equal the laurels of the recovery of Armenia by crushing a national enemy. He prepared accordingly to attack the island of Mona, which had a considerable population of its own, while serving as a haven for refugees; and, in view of the shallow and variable channel, constructed a flotilla of boats with flat bottoms. By this method the infantry crossed; the cavalry, who followed, did so by fording or, in deeper water, by swimming at the side of their horses (Tac. *Ann*. 14.29.).

On the beach stood the adverse array, a serried mass of arms and men, with women flitting between the ranks. In the style of Furies, in robes of deathly black and with dishevelled hair, they brandished their torches; while a circle of Druids, lifting their hands to heaven and showering imprecations, struck the

troops with such an awe at the extraordinary spectacle that, as though their limbs were paralysed, they exposed their bodies to wounds without an attempt at movement. Then, reassured by their general, and inciting each other never to flinch before a band of females and fanatics, they charged behind the standards, cut down all who met them, and enveloped the enemy in his own flames. The next step was to install a garrison among the conquered population, and to demolish the groves consecrated to their savage cults: for they considered it a pious duty to slake the altars with captive blood and to consult their deities by means of human entrails.—While he was thus occupied, the sudden revolt of the province was announced to Suetonius (*Tac. Ann.* 14.30.).